

**Joan Garcia: notari dels Borja i
racional de la ciutat de València.
Aproximació biogràfica
(primera part)***

FRANCESC PONS FUSTER

UNA MORT INESPERADA

El mes de juliol de l'any 1547, Joan Garcia es trobava a la ciutat de Montsó, on havia acudit per a participar en les corts, i ho féu com a membre de ple dret ja que li pertocava representar el braç reial del Regne com a racional de la ciutat de València.¹

Les corts de l'any 1547 foren generals dels estats de la Corona d'Aragó. Convocades per l'emperador Carles V, en absència seua les presidí l'hereu de la corona, el príncep Felip, i celebraren la primera reunió el 8 de juliol.² A Montsó havien aplegat els representants dels estaments dels diferents estats, que tractaven de cercar un allotjament adient a la categoria social de cadascú. Joan Garcia s'allotjà en la torre anomenada del prior Barrachina, construïda fora dels murs de la ciutat. D'altres personatges més importants, com Francesc de Borja, aconseguiren un millor allotjament, ja que el duc de Gandia s'instal·là en una casa o palau en el carrer Major de Montsó.

Montsó, una ciutat habitualment tranquil·la i no massa poblada, es convertia durant les corts en allò més paregut a un formiguer de tanta gent de totes les condicions socials que hi pul·lulava. A més, la convocatòria, coincidint amb l'estiu, feia més insuportable l'estada a la ciutat per l'agostejadora calor durant aquesta estació. I la calor era un brou de cultiu per a tot tipus de malalties infeccioses i, entre elles, la temuda pesta.

A Montsó, el 8 de juliol, les corts s'obriren amb tota la solemnitat que l'acte requeria. Hi eren presents el príncep Felip, els seus consellers i els braços o estaments representants dels estats de la Corona d'Aragó. Potser també hi fóra present Joan Garcia, si bé la seua salut començava a ressentir-se, ja que huit dies després, malalt de pesta, decidí que havia aplegat el moment de redactar el seu testament.

* Enviat: 27/2/2011. Acceptat: 30/6/2011.

¹ La representació de la ciutat de València a les corts forals estava integrada pel jurat en cap, el racional, un dels advocats del Consell i els dos síndics de la ciutat (ROMEU ALFARO, 1985).

² Sobre les corts durant el regnat de Carles I, vegeu GARCÍA CÁRCEL, 1973.

Joan Garcia elegí, per a confeccionar el testament, Martí Alfonso, notari de València, un dels notaris valencians que acudiren a Montsó perquè pensaven que al recer de les corts podrien aconseguir treball i millorar així els minsos guanys que la feina quotidiana a València els reportava.³

Martí Alfonso es presentà a l'habitació on es trobava el malalt el 16 de juliol i redactà el testament de Joan Garcia, "ciudadà de la ciutat de València de present resident en la vila de Monçó del regne d'Aragó". El racional reconegué que estava malalt "de malaltia corporal de la qual tem morir", "emperò en mos bon seny memòria e loqüella íntegres e manifestes".

Curiosament, abans inclús de nomenar marmessors, Joan Garcia obligà l'hereu a complir "totes aquelles coses que la honorable na Beatriu Pérez, tia mia, en sos testaments e codicils manà que cascun any" es feren i que ell havia complit sempre. Així mateix, home devot de la Invenció de la Santa Vera Creu, volgué que el dia de la festa o el diumenge després, en el monestir de les monges de Jerusalem o en la parròquia de la Santa Creu, l'hereter restara obligat a prosseguir la festa que cascun any ell celebrava i per a la qual estipulava una quantitat anual de 50 sous, "compresa la quantitat que donarà al sermonador".

Com a marmessors o executors del testament, nomenà dos amics íntims, l'amistat dels quals, com després podrà apreciar-se, s'havia forjat al llarg de molts anys de relació professional, durant els quals havia actuat com a notari i procurador d'ells i també com a home de confiança, conseller i guardià dels seus secrets més íntims. A més, no eren personatges qualssevol, sinó dos dels més importants del Regne, ja que es tractava del duc de Gandia, Francesc de Borja, i del governador Jeroni de Cabanyelles. Completava la nòmina dels marmessors el "gendre e fill meu", el noble don Jaume d'Aguilar.

Pel que fa al soterrament, la projecció social i econòmica que havia assolit Joan Garcia li permetia escollir el monestir dels frares predicadors de València, "en la capella del gloriós sanct Berthomeu que yo tinch en lo dit monestir". I en el cas, com així passarà, de morir a Montsó, en l'església major de Santa Maria; si bé volia que posteriorment el seu cos fos traslladat a València, a la sepultura abans citada.

Home pietós i caritatiu, féu diversos llegats. Llegà 50 lliures a l'Hospital General de València i encomanà a l'hereu que pagara el que deguera a la confraria de l'Hospital, de la qual era confrare. Llegà també 10 sous "als bacins dels pobres vergonyants de les dotze parròquies de València" i 10 sous més al bací dels pobres de la parròquia de Santa Creu. Fins i tot es recordà del bací dels pobres miserables de la presó de la ciutat de València llegant-los 25 sous.

En el lloc de Villar, del qual era natural Joan Garcia, disposava d'una capella davall la invocació de l'Assumpció de la Mare de Déu, en la qual estaven soterrats son pare i sa mare. Per a mantindre la citada capella en mans de la seua família volgué que fossen amortitzats 500 sous de renda anual, "dels quals sia eregit e fundat un beneffici,

³ APCCC, sign. 13924, protocol del notari Martí Alfonso de l'any 1547. Totes les dades biogràfiques de Joan Garcia que figuren a continuació han sigut extretes del seu testament, escrit pel notari Martí Alfonso.

lo beneficiat del qual sia obligat de dir e celebrar cascuna setmana quatre misses”: el dilluns de rèquiem per les ànimes del purgatori, el dimarts sota la invocació de la Vera Creu, el dimecres del Corpus Christi i el dijous de l'Assumpció. A més, el clergue que gaudira d'aquest benefici restava obligat a fer una processó amb la imatge que ell tenia en sa casa de Villar durant la festa de l'Assumpció.

Joan Garcia nomenà l'hereu patró del benefici que fundava, però volgué que el benefici restara en mans de la seua família, per la qual cosa el patró i els seus successors havien de presentar un dels nebots, el qui semblara més hàbil.

Llegava també al monestir de frares predicadors, on havia de ser soterrat, 30 sous per caritat i hi fundava un aniversari que els frares havien de celebrar tots els anys el dia que hagués mort.

Amb el monestir de Sant Jeroni de Cotalba o de Gandia, Joan Garcia mantingué una especial vinculació professional i personal, tal i com es podrà veure després; per això volgué que els frares celebraren 100 misses el dia de la seua mort i que tots els anys celebraren “una missa cascuna setmana de la Vera Creu, perpetualment, per caritat de la qual missa sien dotats al dit convent sexanta sous de la dita moneda cascuns anys per lo dit mon hereu. E si mester serà sien amortitzats [...]”.

Joan Garcia exercí el càrrec de mostassaf de la ciutat de València els anys 1533 i 1543.⁴ Del primer any, havia dipositat el compte en poder del racional i “declarat quanta és la quantitat de la qual jo só deutor de la meitat que li pertany”, la qual volia que fos pagada per l'hereu. Respecte al segon any que exercí el càrrec de mostassaf, com encara no havia “donat compte ni-l puixa bonament donar, sinó fos present en la dita ciutat de València, vull e man que si yo finís mos dies en la present vila de Monçó”, per l'hereu “sien pagades a la dita ciutat de València sexanta liures de la dita moneda, com segons la mia consciència açò sia lo més que poria tocar a la dita ciutat per la meitat dels emoluments del dit any”.

A més de mostassaf, Joan Garcia exercí el càrrec de racional de la ciutat de València els triennis 1535-1538, 1539-1542 i 1545-1547.⁵ “Ítem com yo haia regit lo officí de Racional de la dita ciutat de València per temps de sis anys passats e del present trienni [1545] lo temps que ha discorregut fins ahuy e porrà discórrer fins acabar aquell. En lo qual temps yo he rebut molts salaris de administracions extraordinàries, los quals salaris són arbitraris e poria esser que en la tachació de aquells yo haia excedit, per descàrrech de la mia consciència legue e deixe a la dita ciutat de València dos-centes liures de la dita moneda, les quals sien pagades per lo hereu meu”.

Almenys dues germanes són citades per Joan Garcia en el testament. La primera, Joana Garcia, estava casada amb Joan Palomar, batle de Villar. A ella li llegava tots els béns que posseïa a Villar i en el seu terme i en els termes de Chulilla, Lliria i Andilla, excepció feta de la casa de Villar que llegava a l'hereu. Però aquest llegat només era de per vida de la germana, ja que després de la seua mort, els béns s'havien de repartir

⁴ FELIPO ORTS, 2000.

⁵ Ídem: 68-75.

“egualment entre mos nebots e nebodes fills de mes germanes, los que vius se trobaran al temps de la mort de la dita ma germana”. D’una altra germana, només sabem que tenia almenys un fill, Francesc Joan Polo, que serà citat en el testament.

També encarregava a l’hereu que repartira entre els nebots i nebodes 150 lliures, “distribuïdores a coneguda del dit noble don Jaume de Aguilar, gendre e fill meu, donant-li facultat que aquelles pugua distribuhir en hu, dos, tres o més dels dits nebots, segons ben vist li serà. Lo qual legat sia complit de continent après mort mia”.

De tots els nebots, Joan Garcia sentia una especial predilecció per Joan Baptista Palomar, fill de la seua germana Joana i de Joan Palomar. A aquest li deixava les cases que tenia “en la parròchia de Sancta Creu de la dita ciutat de València, davant casa del noble don Berenguer Aguilar. Juntament ab altra caseta a aquella contigua. E més dexe e legue al dit Joan Babtista Palomar tots los meus prothocols e notals e tota la utilitat que de aquells se porà haver”.

Ítem, en remuneració dels serveys que lo dit Joan Babtista Palomar me ha fets, vull e mane per lo dit hereu meu deiús scrit sien donats e pagats al dit en Joan Babtista Palomar, nebot meu, quinze mília sous de la dita moneda reals de València, los quals sien esmerçats a censal sobre la dita ciutat de València, de la propietat dels quals aquell no puixa dispondre entre vius per temps de cinch anys, ans si lo dit censal se quitarà sia tornat a esmerçar ab lo dit càrrech. E que les pensions de aquells durant lo dit temps puixa rebre lo dit Palomar a tota sa voluntat. Del qual legat se tinga per content e no haia ni puixa concórrer en ningun temps en los dessús dits legats que yo fas dels béns que posseheixch en lo dit loch de Villar e terme de aquell e encara en los térmens de Chulella, Liria e Andilla e de les cent cinquanta liures que yo ordene que sien distribuïdes entre los dits mos nebots e nebodes, a coneguda del dit noble don Jaume de Aguilar, gendre e fill meu. E si plet o qüestió alguna mourà contra lo dit mon hereu, ara per lavors, lo prive dels dits legats e revoque aquells.

Un altre nebot, Francesc Joan Polo, rebé també un tracte diferent, ja que li adjudicà 100 lliures i, a més, ordenà que pogués concórrer als altres llegats que havia fet a la resta de nebots.

Elionor Serra, muller de Joan Garcia, rebé una menció especial en el testament. En primer lloc, perquè estava obligat a respectar el dot i creix que ella li havia aportat en matrimoni, a més de pagar-li algun deute que havia contret amb el seu sogre. En segon lloc, perquè Joan Garcia, com tot seguit es provarà, sentia una gran estima per la seua muller. Així, volgué que ambdues coses restaren clares en el testament.

Ítem, confesse e reconech que la magnífica na Elionar Serra e de Garcia, muller mia, me portà en dot deu mília sous de la dita moneda, los quals yo he rebut e vull que li sien pagats complidament, ensemps ab lo creix, en censals sobre la dita ciutat de València. E a ultra de açò, té en mos béns cinch mília sous del dit creix, dels

quals li fas legat, a totes ses planes voluntats. E vull li sien pagats segons està dispost en los dits deu mília sous de la dita dot. E per més, confesse tenir de aquella trenta cinch liures que yo rebí de un legat que son pare li féu, les quals quantitats prenen suma de quinze mília set-cents sous, los quals vull e man li sien pagats en censals sobre lo general de la dita ciutat e regne de València, o sobre la dita ciutat, a tota sa voluntat.

Però, a més d'açò, Joan Garcia reconegué també l'excel·lent personalitat de la seua muller i l'estima que sentia per ella. Així, "per quant yo he rebut molts serveys e moltes bones obres de la dita magnífica na Elionor Serra e de Garcia, muller mia, en tots lo temps que los dos junts havem vixcut, e li tinga moltes grans obligacions per sa bondat e virtut, en recompensa e gratificació de les quals és la mia voluntat que la dita muller mia sia usufructuària, com ab lo present meu darrer testament li legue e dexe lo usufruyt de tots los béns de la dita ma herència durant la vida de aquella".

La projecció social assolida pel notari Joan Garcia, a més dels exemples que després es podran aportar, s'aprecia en el matrimoni de la seua filla amb el noble don Jaume d'Aguilar, fill de Berenguer Aguilar, possiblement el mateix que aleshores era senyor d'Alaquàs.⁶ Alguns detalls d'aquest matrimoni es clarifiquen en el testament. Cal parlar esment, no obstant, en l'ordre dels cognoms del nét.

Ítem, com en les cartes nupcials e capítols matrimonials fets entre ls dit noble don Jaume de Aguilar, gendre e fill meu, de una part, e mi, dit Joan Garcia, e dona Hierònima Garcia de Aguilar, filla mia, de part altra, rebuts per los discrets en Jaume Joan Pellicer e en Onofre Roiz, notaris, sots cert calendari, yo haja fet donació a hu dels fills naxedors del dit matrimoni, per mi elegidor, de tres mília sous de renda, valents quaranta-cinch mília sous de la dita moneda, per ço, usant de la dita facultat de elegir, nomene e elegeixch al noble don Joachim Garcia de Aguilar, nét meu e fill dels dits don Jaume de Aguilar e dona Hierònima Garcia e de Aguilar, filla mia.

Posteriorment, el testament de Joan Garcia reservava una gran sorpresa. Perquè si s'han esmentat els diversos llegats i, fins i tot, s'han fet referències continues a l'hereter, ara desvetlarà el seu nom.

⁶ Jaume d'Aguilar, gendre del notari Joan Garcia, exercí un paper molt destacat durant la revolta agermanada, ja que segons Juan Francisco Pardo Molero es convertí en el major finançador de l'exèrcit reialista durant la primera part de la revolta. La possibilitat que el seu sogre l'ajudara en el finançament és una hipòtesi que caldria esbrinar. Vegeu PARDO MOLERO, 2001: 118-119. Per altra part, la fortuna de Jaume d'Aguilar, a més d'altres negocis, pogué sustentar-se en l'arrendament de les cises de la carn de la ciutat de València. Com a arrendador figura a ARV [Arxiu del Regne de València], Protocols, 4540, ja que el seu sogre anotà, el 20 d'agost de l'any 1518, el pagament que li féu el monestir de Sant Jeroni de Cotalba de la quantitat que li devia de les cises de la carn de l'any 1517 del lloc de Tavernes Blanques.

Tots los altres béns e drets meus, axí mobles com sehents e semovents, deutes, drets e actions a mi pertanyents e devents, luny o prop, ara o en lo esdevenidor, per qualsevol títol, causa, manera e rahó, do e leix al dit il.l.^{mo} s.^{or} don Francisco de Borja, duch de Gandia, lo qual en los dits béns e drets meus hereu meu propi e universal fas e instituheixch per dret de institució e fer de aquells a totes ses planes e lliberes voluntats.

Testimonis presents en la redacció del testament foren Nofre Martínez, familiar i “contínuo començal” del duc Francesc de Borja, Francesc Joan March, ciutadà, i Francesc Ros, doctor en lleis.

Encara tres dies després de la redacció del testament, Joan Garcia tornà a cridar el notari per redactar un codicil en el qual volgué afegir un oblit, ja que no havia deixat cap llegat “a la confraria vulgarment dita dels fillets del gloriós sant Vicent Ferrer, poch dies eregida, fundada e ordenada en la dita ciutat de València”; per tant, ara obligava l'hereu a donar-li “hun diner cascun dia perpetuament”. En aquests moments, la salut del racional semblava haver empitjorat, ja que s'encomanava a sant Vicent Ferrer, demanant-li “pregue a nostre Senyor Déu vulla haver mercé de la mia ànima pecadora i perdonar-me los meus pecats”. Fins i tot, quasi agonitzant, no pogué signar el codicil i fou Pedro Rodrigues, prevere, beneficiat de la seu de València, qui el signà per ell i com a testimoni, “por no estar el dicho codicilante en disposició de poder firmar”.⁷

Però Joan Garcia semblava no resignar-se a morir i encara volgué, malgrat que es trobava malalt de “morbo grauissimo”, fer un darrer intent, prometent als metges Baltasar Esteve i Gaspar Guitart pagar-los 200 ducats d'or, 100 per a cascú d'ells, si aconseguien que tornara a València “sanus de dicto morbo”.⁸ Tanmateix, res no pogueren fer i el dia següent, 20 de juliol de 1547, Joan García morí a Montsó.

La malaltia del racional preocupava altres persones que no eren del cercle íntim de Joan Garcia. Tal vegada qui semblava més preocupat era el secretari imperial Gonzalo Pérez, el qual, assabentant-se de la seua malaltia, li demanà que revocara el nomenament que com a procurador seu li havia fet. D'aquesta manera, el 17 de juliol, Joan Garcia, com a procurador de Gonzalo Pérez, nomenava substituït en la procura Bernardo de Roda, mercader de València, perquè pogués percebre de la ciutat, dels jurats o del clavari del comú 25 lliures, la meitat de les 50 lliures que es pagaven al secretari de ració.⁹ Però, no content amb aquest nomenament, el 25 de juliol, el mateix secretari imperial nomenava procurador seu Jaume d'Aguilar perquè cobrara els diners que la ciutat li devia.¹⁰

⁷ APCCC, sign. 13924, protocol de Martí Alfonso: codicil de Joan Garcia, amb data de 19 de juliol de 1547.

⁸ *Ibidem*: 19 de juliol de 1547. Baltasar Esteve era un reconegut metge de València i Gaspar Guitart exercia la medicina a la ciutat de Xàtiva.

⁹ *Ibidem*. El 17 de juliol de 1547, Joan Garcia nomenà procurador substituït seu Bernat de Roda, mercader de València, perquè cobràs del clavari del comú de la ciutat de València les 25 lliures que es devien al secretari imperial Gonzalo Pérez.

¹⁰ *Ibidem*. Uns dies després de la mort de Joan Garcia, el 25 de juliol, Gonzalo Pérez nomenà Jaume d'Aguilar com a procurador seu perquè cobràs les 25 lliures referides.

El 23 de juliol de 1547, tres dies després de la mort de Joan Garcia, el notari Martí Alfonso acudí a la casa o palau on s'hostatjava el duc de Gandia, Francesc de Borja, i llegí el testament. Jaume d'Aguilar i Francesc de Borja acceptaren la marmessoria i el duc acceptà també l'herència "ab benefici de inventari".¹¹ Signaren com a testimonis en Francesc Ros, doctor en cascun dret, i Joan de Celaya, doctor en sagrada teologia. I un dia després, el diumenge 24 de juliol, el duc Francesc de Borja nomenava procurador seu en l'herència Jaume d'Aguilar, signant els mateixos personatges com a testimonis. La signatura autògrafa de qui aleshores era rector vitalici de la Universitat de València, Joan de Celaya, deia: "yo Johan de Çelaya, indigne abat de Sant Andreu de Sureda, só testimoni del present acte y per ço yo de pròpia ma sotascrit ací".¹²

El 25 de juliol, Jaume d'Aguilar, ara com a procurador del duc Francesc de Borja i també com a marmessor, acompanyat del notari Martí Alfonso, féu l'inventari dels béns de Joan Garcia a Montsó. A més de la roba, dels utensilis per a menjar i d'altres coses entre les quals cal ressenyar una espasa, dos reposters amb les armes "del quòndam senyor Joan Garcia, que són dos garçes", "una posteta ab la imatge de nostre Senyor y de la verge Maria" i "una mula negra", trobaren també "quaranta-quatre lliures dihuyt sous hun diner en reals castellans".¹³

Elionor Serra, segons l'inventari, tal vegada no assabentada de la salut del seu marit o potser sí, li envià a Montsó "dos camises de cotonina", que aplegaren el mateix dia de la seua mort. Finalment, el 6 d'octubre de 1547, en la casa del matrimoni, situada en la parròquia de la Santa Creu, "en lo carrer vulgarment dit de la Carniceria de Roterros", a instància d'Elionor Serra, el notari Martí Alfonso llegí el testament, i ella acceptà el llegat de la confessió feta de la seua dot i creix i dels béns parafernals, i també l'usdefruit, "protestant que per la dita acceptació dels dits legats no li sia fet ni causat prejudi algú en qualsevol dret que tinga o li pertanyguen en la dita herència, ans aquells resten salvos e il·lesos".¹⁴

¹¹ *Ibidem*: 23 de juliol de 1547.

¹² *Ibidem*: 24 de juliol de 1547. A més de la signatura autògrafa de Celaya, també hi figuren les de Francesc de Borja i la resta de testimonis. Francesc de Borja tornaria a nomenar procurador seu Jaume d'Aguilar l'any 1548 en un document redactat pel notari de Gandia Melcior Monroig el 4 de març (Arxiu Municipal de Gandia, Fons Osuna, FC. 84, protocol de Melcior Monroig de l'any 1548).

¹³ L'inventari dels béns de Joan Garcia és molt curiós perquè, tenint en compte que la duració de les corts a Montsó es podia perllongar alguns mesos, obligava els participants a emportar-se tota una dotació de roba, de llits i d'altres utensilis com plats, escudelles, tasses, tovalles, culleres, etc.

¹⁴ APCCC, sign. 13924, protocol de Martí Alfonso.

APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA

Els primers anys de notari (1502-1507)

Joan Garcia, racional de la ciutat de València, morí a Montsó el 20 de juliol de l'any 1547, malalt de pesta. De l'anàlisi del testament es desprenen dades biogràfiques bàsiques. Nascut a Villar, s'havia casat amb Elionor Serra i el matrimoni tenia una filla, Jerònima, casada amb el noble Jaume d'Aguilar i que almenys li havia donat un nét, Joan Jeroni. Vivia a València en el carrer de la Carnisseria de Roterós, enfront de la casa del noble Berenguer Aguilar. A més, tenia dues germanes, una d'elles, Joana, casada amb el batle de Villar, Joan Palomar. Entre els diversos nebots, sentia una predilecció especial per dos d'ells, Joan Baptista Palomar i Francesc Joan Polo. També resta clar que el racional tenia diverses propietats a Villar i als llocs de Chulilla, Lliria i Andilla. Finalment, l'especial relació que mantenia amb el duc Francesc de Borja, fins al punt de declarar-lo hereu universal del seus béns, obri diverses hipòtesis per tal de clarificar aquesta decisió tan singular que, lògicament, té a veure amb el fet –que el racional de ben segur coneixia– que el duc de Gandia hagués professat en secret com a jesuïta.

En el testament no es mencionen d'altres dades biogràfiques de Joan Garcia i, per tant, cal anar a poc a poc desvetlant-les en la mesura de les nostres possibilitats i de la documentació existent.

Joan Garcia, a més de racional de la ciutat de València, fou notari. El càrrec de racional que ocupava li impedí possiblement exercir l'ofici de notari durant més de set anys i, potser per això, no es disposa de cap protocol d'aquesta època. Tanmateix, en l'Arxiu del Regne es conserven diversos protocols seus que abasten des de l'any 1502 fins a l'any 1531, però no hi ha possibilitat d'esbrinar si el protocol de l'any 1502 fou el primer que redactà com a notari; si bé és molt possible que així fos, tenint en compte el tipus de clients que sol·licitaren el seu ofici i el fet que hagués de viatjar contínuament a diverses localitats per exercir-lo. En aquest sentit, l'estudi de V. Graullera sobre els notaris de València referma la data de 1502, ja que el nom de Joan Garcia figura aquest any com un més dels 68 opositors que foren nomenats notaris de la ciutat de València. Tanmateix, el fet d'aquest nomenament no impedeix la possibilitat que Garcia pogués haver exercit com a notari reial abans de l'any 1502.¹⁵

Per altra banda, segons el curós i documentat estudi de Jose Mª Cruselles, des de temps de Jaume I, els furs fixaven l'edat mínima d'accés al notariat en els vint-i-cinc anys complits, i malgrat que hi hagué intents de rebaixar aquesta edat, açò no es va aconseguir i, com a molt, en alguna ocasió, les autoritats de la ciutat de València "acceptaren examinar aspirants de vint-i-quatre anys, tot computant l'any en curs com el vint-i-cinqué".¹⁶

¹⁵ GRAULLERA SANZ, 1989.

¹⁶ CRUSELLES GÓMEZ, 1998: 45.

D'aquesta manera, si acceptem 1502 com a l'any de redacció del primer protocol, quan ja havia complert els vint-i-cinc anys d'edat, es pot deduir que Joan Garcia nasqué a Villar l'any 1477 i que quan morí a Montsó l'any 1547 era un home gran, ja que tenia 69 o 70 anys d'edat.

Els primers protocols de Joan Garcia, els dels anys 1502, 1504 i 1507, evidencien que el notari anà adquirint experiència a poc a poc i que, conforme passava el temps, cada vegada era més important l'extracció social dels seus clients.¹⁷ Tanmateix, en aquesta primera etapa cal ressenyar els vincles que establí amb un altre notari, Lluís Erau. Aquest actuava a València quasi com a notari oficial de la duquessa de Gandia, Maria Enríquez, i, possiblement, fou qui l'introduí en el cercle dels Borja, fins al punt que, dos anys després, Joan Garcia s'havia convertit en el representant oficial dels Borja a València i en l'home de confiança de la duquessa de Gandia. Però, malgrat aquesta substitució en la confiança de la casa ducal de Gandia d'un notari per l'altre, Joan Garcia prosseguí les excel·lents relacions que mantenia amb qui havia estat mestre seu. Així, Lluís Erau el cridà l'any 1520 per redactar el testament, i fou Garcia el que dugué a terme, juntament amb els marmessors, l'inventari dels seus béns, quan va morir. Una prova més de la confiança estreta que hi havia entre ambdós és el fet que Garcia s'encarregara dels interessos econòmics de Caterina Erau, cunyada de Lluís i muller del seu germà Vicent Erau, també notari. I, finalment, un altre exemple de l'estreta relació existent entre ambdós és el fet que actuaren conjuntament com a procuradors de la duquessa Maria Enríquez en una data tan primerenca, des del punt de vista professional per a Joan Garcia, com l'any 1507.

Un aspecte que resta confús en la biografia de Joan Garcia, tenint en compte que s'ignora el nom i l'ofici de son pare, és el fet que el 31 d'agost de 1502, en la sentència arbitral del litigi que mantenien a Sueca alguns eclesiàstics, aparega com a testimoni "l'honorable e discret en Joan Garcia, notari e balle del loch de Vilar", la qual cosa demostraria la confiança que el jove notari havia assolit amb el vicari general de la diòcesi de València, a la senyoria de la qual pertanyia el lloc de Villar i, per tant, el nomenament del batle.

Les bones relacions de Joan Garcia amb alguns clients ajuden a configurar determinats aspectes de la personalitat del notari. Així, l'afany per a disposar d'una nodrida biblioteca pot apreciar-se en l'interés que demostrà per a aconseguir alguns llibres de l'herència de Pere Baltanell, doctor en ambdós drets, del qual queda constància en un document redactat el dilluns 26 d'agost de 1504:

Lo magnífich micer Melchior de Mont, doctor en leys, habitador de la ciutat de València, stant dins hun stúdio de la casa e habitació de aquel, la qual té en la dita ciutat de València, en presència de mi Joan Garcia, notari públich de la dita ciutat de València, e dels testimonis deiús escrits, dix al magnífich en Joan Lluís de Vila-

¹⁷ Els protocols de Joan Garcia d'aquests anys, com la resta de protocols, es troben a l'ARV. Les signatures d'aquests anys concrets són: ARV, Protocols, sign. 4530 (1502), 4532 (1504) i 4534 (1507).

rasa, doncel, qui en lo dit stúdio present era, tals o semblants paraules: en efecte, senyor mossén Vila-rasa, la senyora na Ysabel Baltanel, viuda, muller del magnífich Pere Baltanel, quòndam, doctor en cascun dret, me ha feta gràcia de certs llibres que té los quals eren del dit son marit, si vós señor sou content per lo que toqua a vostra part. E lo dit magnífich en Johan Lluís de Vila-rasa, responent, dix tals o semblants paraules: en efecte, señor micer Melchior si la senyora na Baltanella és contenta de donar-vos los dits llibres bé ho pot fer, yo de ma part ne só molt content si ella ho vol sens perjuhí emperò dels llibres que en Johan Garcia, notari, volrà, al qual molt temps ha li he promés que dels dits llibres prengua los que volrà. De les quals coses, en continent, lo dit magnífich micer Melchior de Mont requerí a mi dit notari li'n rebés carta pública, la qual per mi li fonch rebuda.¹⁸

El dilluns 2 d'agost de l'any 1507 visità València María de Luna, mare de la duquessa de Gandia, Maria Enríquez. Per les raons que fóra –o bé s'havia expandit el rumor en la ciutat que havia mort o bé li era necessari donar fe de vida–, Joan Garcia, juntament amb altres testimonis, donà fe que vivia després d'haver-la visitat en el Palau Reial, on s'hostatjava:

Sepan quantos esta carta vieren cómo hoy lunes, contado el segundo del mes de agosto anyo dels nascimiento de nuestro senior Jesuchristo mil quinientos y siete anyos, la illustre y magnífica senyora doña María de Luna, relicta del illustre y muy magnífico senyor don Enrique Enríquez, comendador mayor de León y mayordomo mayor del rey nuestro senyor, la qual stá de presente y habita en el palacio real de la insigne ciudad de Valencia. E convocado a mí Joan García, por autoridat real notario público de la dicha ciudad de Valencia e por todas las tierras y senyoríos de los reynos de Castilla y Aragón, y los testigos desuso scritos, requirió a mí dicho Joan García que como a notario público le recibiesse carta pública fe faziente en como su senyoría es biva y stá buena y sana. E ansí yo dicho notario fago fe en como la dicha illustre y muy magnífica senyora donya María de Luna es biva y stá muy buena y sana, a la qual yo dicho notario y los testigos yuso scritos muy bien conocemos y con su illustre senyoría fablamos en el dicho palacio real desta ciudad de Valencia. De todas las quales cosas por mí dicho notario fue recibida y ciosa carta pública por conservación de los derechos de la dicha illustre senyora donya María. Las quales cosas fueron fechas en el palacio real de la ciudad de Valencia. Testiguos fueron presentes a las dichas cosas llamados los magníficos mosén Jayme Balaguer, cavallero, e Pedro Guaguo, cavallero y comendador de Santiago de la Spada, residentes en servicio de la illustre S. duquessa de Gandia.¹⁹

¹⁸ ARV, Protocols, sign. 4532: 26 d'agost de 1504.

¹⁹ ARV, Protocols, sign. 4534: 2 d'agost de 1507.

Que Joan Garcia acudira al Palau Reial de València i que, juntament amb homes de confiança de la duquessa Maria Enríquez, donara fe de vida de sa mare, demostra el grau d'implicació que mantenia amb la casa ducal de Gandia. Fet que es corrobora quan s'observa, mitjançant els protocols d'aquest any 1507, que havia passat alguns dies del mes de gener a la baronia de Llombai on, a més d'actuar com a mediador, juntament amb el jove duc Joan de Borja, en la signatura d'una treva entre veïns enfrontats, redactà els documents pels quals el batle de Llombai, Joan Conqua, arrendava l'hostal, el dret de la mel i el molí. I novament, en el mes de març, tornà a Llombai per redactar nous contractes.

Per tant, l'any 1507 fou segurament clau en la vida de Joan Garcia, perquè consolidà la relació que mantenia amb la casa ducal de Gandia, ja que, a més dels documents citats poden referir-se altres sobre qüestions diverses com: l'arrendament de la carnisseria de Gandia; la venda de sucre del ducat a Battista Burgarini, en la qual signa com a testimoni el famós pintor Paolo de San Leocadio;²⁰ el contracte de venda del sucre a Bernat Català i Joan Figuerola, signat per quatre anys amb la figura del mercader Burgarini darrere; l'adquisició de diversos materials per a la construcció del Palau Ducal a València a la plaça de Sant Llorenç; els contractes signats pel procurador de la duquessa, Jeroni de Cabanyelles, aleshores tan sols comanador d'Enguera, amb els mestres pedrapiquers Joan Corbera i la seua muller Beatriu i Pere Vilanova, i amb els mestres fusters Joan Perales i Guillem Gilabert, per les obres que havien de fer al palau citat;²¹ diverses escriptures de la duquessa Maria Enríquez referides a: la venda dels estats italians al rei Ferran, els intents de cobrament dels diners que se li devien de Requena, més tot l'embolicadíssim conflicte que es generà per la compra del Real als Cardona i els problemes que sorgiren amb els creditors censalistas dels Cardona, a més de l'obligació que el governador Cabanyelles imposà a la duquessa de vendre 30.000 sous que tenia dipositats a la taula de València per a poder fer front a la compra del Real, etc.

Però la relació cada vegada més estreta de Joan Garcia amb la casa ducal de Gandia no li impedí mantindre i incrementar la seua clientela. D'aquesta manera, entre 1502 i 1507 apareixen en els protocols diversos clients de l'àmbit nobiliari, com Joan de la Torre, Baltasar de Centelles i la seua muller Maria de Vilaragut, Lluís Jofre, Toda Centelles, Elisabet Lucrècia de Borja, viuda de Joan del Milà, Guillem Ramon de Pertusa i la seua muller Iolans de Blanes, Elionor de Castellví, viuda d'Honorat Berenguer Mercader, senyor de Bunyol, Joan de Cervató, Iolans de Castellví, muller de Joan de Vallterra, Miquel de Vilanova i la seua muller Isabel de Blanes, Joan Lluís de Vila-rasa i la seua muller Andreua Lorach, Ferran Díez, germà del senyor d'Andilla Manuel Díez,

²⁰ La relació del pintor Paolo de San Leocadio amb els Borja de Gandia ha estat estudiada pel professor Ximo Company (COMPANY, 2006).

²¹ El contracte signat entre Maria Enríquez i els mestres pedrapiquers Joan Corbera, la seua muller Beatriu i Pere Vilanova explicita amb claredat les seues actuacions al palau dels Borja a València. Els treballs dels pedrapiquers no foren del grat de la duquessa, i això obligà a signar un nou contracte, l'any 1509, en el qual s'explicitava més detalladament com s'havia d'edificar un arc del palau. Vegeu ARV, Protocols, sign. 4535: 24 de maig de 1509.

Elionor Manrique de Castellví, muller del senyor de Carlet, Galceran de Castellví i, sobretot, Jeroni de Cabanyelles.

La relació de Joan Garcia amb Jeroni de Cabanyelles hagué d'iniciar-se al voltant de l'any 1507. Ja s'ha esmentat que Cabanyelles exercia aleshores el càrrec de procurador de la duquesa de Gandia i com a tal acudí a Joan Garcia per signar uns contractes amb els mestres que s'encarregaven de la construcció del palau dels Borja a València. I Jeroni de Cabanyelles, que era comanador d'Enguera, li demanà al notari que redactàs el contracte d'arrendament que signà amb Manuel Díez, senyor d'Andilla, el 10 de desembre d'aquest any. L'arrendament es féu per dotze anys i per un preu anual de 105 lliures; atès que les terres eren muntanyenques i poc aprofitables per al conreu, el territori es destinava bàsicament a lloc de pasturatge del bestiar del senyor d'Andilla, sense que aquest es pogués aprofitar dels arbres fruiters i dels que podrien servir per a fusta.²² Així, des de 1507 fins a la mort del notari l'any 1547, Jeroni de Cabanyelles es convertí en client quasi exclusiu de Joan Garcia, que a més vetlava pels seus interessos i pels de la seua muller Isabel de Borja, com tindrem oportunitat de veure més endavant.

Joan Garcia també mantingué unes excel·lents relacions amb alguns dels doctors en lleis més famosos de la ciutat de València. Amb la família Sentfeliu, arrendadors del lloc d'Albal: es relacionà amb Jeroni, Gaspar i sobretot amb Josué de Sentfeliu; també ho féu amb els doctors Baltasar Callach, Joan Verdancha, Francesc Artés, Melcior de Mont, Pere d'Alpont, Garcia Ugart, Gaspar Tolsà, etc. I, fins i tot, li pertocarà redactar els documents de pagaments de salaris del diversos doctors en lleis que es trobaven al servei de la casa ducal de Gandia. Així, el 13 i 14 de desembre de 1507 anotà el pagament, a través de Battista Burgarini, de 400 sous de salari als doctors Josué de Sentfeliu, Pere d'Alpont i Francesc Artés, i 300 sous a Joan Cirera i Ausiàs del Bosch.

I encara pels anys 1502-1507 també es troben entre els clients de Joan Garcia alguns procedents de l'àmbit eclesiàstic, bé foren canonges de la seu de València com ara Damià Pérez, Gaspar de Cabanyelles, Miquel Gomis, Pere Sart, etc.; monges com les del monestir de Jerusalem i les de la Trinitat, aquestes últimes a través del seu procurador Jaume Roig, i frares com els de sant Bernat de Rascanya, monestir de Benifaçà i, sobretot, Sant Jeroni de Cotalba.

Tampoc, lògicament, no hi podien faltar altres clients, alguns ben curiosos com el famós pedrapiquer Pere Compte²³ o el conegut pintor Paolo de San Leocadio, aquest tractant d'invertir 24.000 sous en censals, i altres menys coneguts com menestrals, mercaders i, fins i tot, Joana Baeça, hostalera del bordell de València.

²² ARV, Protocols, sign. 4534: 10 de desembre de 1507.

²³ ARV, Protocols, sign. 4530. El 23 d'agost de 1502, Joan de la Torre, comanador de l'orde militar de Sant Jaume de l'Espasa i majordom del duc de Gandia, nomenà procurador seu Pere Compte, pedrapiquer.

L'especial any 1509

Al principi de l'any 1509, Joan Garcia acompanyà el jove duc de Gandia, Joan de Borja, a la cort. Formava part de la comitiva ducal, juntament amb altres personatges com Jeroni de Cabanyelles i Andreu de Santacreu, a més d'altres criats. El seu objectiu era signar les capitulacions matrimonials del duc Joan de Borja amb Joana d'Aragó, filla de l'arquebisbe de Saragossa i néta del rei Ferran. Anteriorment, el 9 de novembre de l'any 1508, la mare del duc de Gandia havia demanat a Joan Garcia que redactara el poder que, com a procuradors seus, dotava els cavallers Cabanyelles i Santacreu d'autoritat per a signar les capitulacions matrimonials en nom seu.

Les capitulacions matrimonials es signaren el 31 de gener de l'any 1509 i dos dies després, el 2 de febrer, es celebrà el matrimoni entre Joan de Borja i Joana d'Aragó al palau reial de Valladolid, en presència del rei Ferran i de la seua esposa Germana de Foix.²⁴

Sens dubte, la participació del jove notari en esdeveniments tan importants i la seua estada a la cort, en presència del rei i d'altres personatges, degué deixar-li un senyal indeleble i, possiblement, el reafirmà en la necessitat de prosseguir arrecerat a la família ducal de Gandia, on el seu futur com a notari podia gaudir de grans èxits i beneficis econòmics.

Curiosament, un dia després del matrimoni del duc de Gandia, el protocol del notari recollia l'alliberament, per part d'Andreu de Santacreu, d'un esclau negre de nom Lluís, que comptava 25 anys d'edat. Un dels testimonis presents en aquest acte era l'aleshores cambrer del duc Eiximén Pérez de Fachs, que després serà sovint protagonista dels documents de Joan Garcia.²⁵

Al mes de març, el notari es trobava a Gandia, on redactà per a Maria Enríquez un complex i extens document referit al deute censal de la vila de Xàbia. I, tot seguit, ara ja a València, començava les anotacions dels pagaments trimestrals o semestrals de les pensions de censals de les quals responia la casa ducal, bé fóra a les monges de la Trinitat, al convent de Sant Jeroni de Cotalba o als nombrosos creditors: nobles, viudes, notaris i d'altres, que anhelaven rebre els diners, els quals s'encarregava de fer efectius el mercader Battista Burgarini i el sou soci Crescenci Marreti.

També figuren en el protocol d'aquest any altres documents comercials, com el redactat el 13 de març, pel qual el droguer Joan Cabanyero reconeixia deure al mercader Francisco Garcia 118 lliures i 3 sous per la venda de 9 arroves i 8 lliures de canyelles a raó de 8 sous i 6 diners la lliura. O el més enigmàtic, del 15 de març, per la confusió de noms que sembla percebre's, en el qual el notari de València Bernat Gomis reconeixia que havia rebut del notari de Gandia Pero Pérez de Culla, a través del seu fill, Francesc Pérez de Culla, 83 sous i 4 diners, de l'herència del "quòndam" sucrer Bartomeu de Cas.

²⁴ L'estudi en detall de les capitulacions matrimonials es pot veure dins PONS FUSTER, 2008a: 31-41.

²⁵ ARV, Protocols, sign. 4535: 3 de febrer de 1509. Eiximén Pérez de Fachs, ara cambrer del duc Joan de Borja, seria nomenat posteriorment procurador general del ducat de Gandia.

Confusió de noms, ja que aquest Bartomeu de Cas sembla que era el pare de Bartomeu de Cas, líder de la Germania a Gandia l'any 1521, i el sogre del també sucrer, racional i líder de la Germania a València Joan Caro. D'aquesta manera, sembla confirmar-se que els Cas i els Caro, abans de la Germania, mantenien relacions comercials estretes amb els Borja de Gandia en el negoci del sucre.²⁶

Sucre que, si anteriorment s'ha citat la venda de la producció a Bernat Català per part de Maria Enríquez, ara, el 18 de maig, Gaspar Rull, procurador de la duquessa a València, acompanyat del notari Garcia, es presentava a casa del comprador perquè al més aviat possible enviara algun representant seu a Gandia per a fer-se càrrec del sucre. Venda de sucre a Català que sembla quasi fictícia, ja que aquest actuava en nom de Battista Burgarini, al qual el mateix Català li l'havia venut i, per tant, era a Burgarini a qui corresponia enviar algú a Gandia per a fer-se càrrec del sucre.²⁷

No sembla que la solució adoptada en algunes de les obres del palau Borja a València fos del grat de la duquessa, sobretot l'arc que havia construït el pedrapiquer Joan Corbera, perquè ambdós acabaren signant un altre document pel qual el pedrapiquer s'obligava a enderrocar l'arc i a construir-ne un altre de nou segons els criteris que li havia assenyalat Maria Enríquez.²⁸

Però, a més dels documents referit als Borja, el que més ha de ressenyar-se del treball del notari Joan Garcia aquest any 1509 és la seua intervenció en els negocis dels Cabanyelles. Així, el 18 de juliol recollia la venda de nombrosos censals que el governador Lluís de Cabanyelles féu al seu germà Jeroni, ambaixador a la cort del rei de França, i que tres dies després, el 21 de juliol, la muller de Jeroni, Elionor de Borja, invertí en l'adquisició del lloc d'Alginet al magnífic mossén Onofre Guerau Bou, senyor de Millars, per 75.000 sous. Una vegada acceptada la compravenda, el 28 de juliol, Jeroni de Cabanyelles, a través de la seua muller, prengué possessió d'Alginet i rebé l'acte d'homenatge i jurament de fidelitat dels vassalls.²⁹

A finals de l'any 1509, la vinculació del notari Joan Garcia a la casa ducal de Gandia ja era quasi total. El 14 de novembre actuava com a substitut de Gaspar Rull en el càrrec de procurador de la duquessa Maria Enríquez, i durant el que restava d'any, emplenaria el protocol de documents referits als creditors censalistes de Joan de Cardona en el lloc del Real i els pagaments que la duquessa de Gandia, com a compradora del Real, feia de les pensions a través del seu representant Battista Burgarini. Finalitzaria l'any amb el pagament dels salaris als diferents juristes que treballaven en defensa dels Borja de Gandia.

²⁶ Sobre les famílies Cas i Caro, vegeu PONS FUSTER, 2008a: 79-93.

²⁷ Bernat Català, com després passarà amb Joan Caro, era segurament soci de Battista Burgarini, i si bé els contractes de venda del sucre elaborat al ducat de Gandia, el duc els signava amb Català i Caro, el responsable últim de la compra era Burgarini (PONS FUSTER, 2008a: 79-84).

²⁸ Vegeu la nota 21.

²⁹ En aquests documents figuren tots els detalls de la venda dels censals d'un germà Cabanyelles a l'altre i la inversió dels censals en la compra del lloc d'Alginet, així com la presa de possessió de la nova senyoria. Vegeu ARV, Protocols, sign. 4535: juliol de 1509.

1514-1517

No es conserven els protocols de Joan Garcia dels anys 1510-1513 i resulta complicat emplenar aquest buit professional. No obstant això, foren aquests uns anys que cal qualificar de transició per a la casa ducal de Gandia. El matrimoni del jove duc Joan amb Joana d'Aragó l'any 1509 donava els primers fruits i el mes d'octubre de l'any 1510 nasqué l'hereu del ducat, Francesc de Borja.³⁰ És el temps també en què la duquessa Maria Enríquez aprofità l'avinentesa que el seu fill marxés a Baza per veure l'àvia Maria de Luna per a recollir-se al monestir de Santa Clara de Gandia, on ja es trobava la seua filla Isabel de Borja.³¹ Des d'aleshores, malgrat que la duquessa romangué ben a prop del seu fill, aquest havia d'assumir personalment el govern dels estats ducals, quan encara no havia complert els vint anys d'edat. Per tant, el jove duc necessitava envoltar-se d'un grup d'homes de confiança que foren capaços d'aconsellar-lo en el govern i de vetlar pels seus interessos. I si a Gandia podia emprar l'assessorament dels nombrosos criats i dels fidels notaris de la família Pérez de Culla, a València, els personatges claus en qui es recolzarà seran, per una part, el mercader i banquer Battista Burgarini i el seu soci Crescenci Marreti i, per l'altra, el notari Joan Garcia, per les mans del qual passaran tots els documents de la casa ducal.³² Així, doncs, fou en aquests anys que arrelà amb força la relació personal entre el duc Joan de Borja i el notari Joan Garcia.

L'any 1514, Joan Garcia, si les dates abans referides són correctes, comptava 37 anys d'edat. S'havia convertit en un fedatari públic de gran experiència després d'almenys dotze anys de pràctica de la fe pública. Capaç de redactar qualsevol tipus de document, s'havia especialitzat sobretot en complexes qüestions econòmiques. En aquest sentit, el seu treball com a representant i servidor de la família ducal de Gandia li féu adquirir una gran experiència en tot allò referit als censals com a forma més habitual d'inversió i de consecució de capitals i rendes que s'havia consolidat a la València d'aquesta època. Quotidianament, bé fos més comunament per sant Joan de juny i per Nadal, o bé el març i el setembre, o bé en qualsevol altra època de l'any, el notari anotava en els protocols carregaments de censals, traspassaments de censals d'uns a altres propietaris, amortitzacions i, sobretot, pagaments de les pensions de censals. Treballava estretament amb els banquers Battista Burgarini i Crescenci Marreti, els quals, com a procuradors del duc, s'encarregaven de la gestió econòmica a la qual el notari donava

³⁰ Francesc de Borja, IV duc de Gandia, va nàixer el 28 d'octubre de 1510. Huit dies després del seu naixement, son pare Joan Borja comunicà per carta la notícia al seu sogre l'arquebisbe de Saragossa Alonso de Aragón (MHSI *Borgia*, 1994-2009: VI, 96-97).

³¹ Sobre l'entrada al monestir de Santa Clara de Gandia de Maria Enríquez i de la seua filla Isabel de Borja, vegeu AMORÓS, 1981.

³² Malgrat la importància d'aquests personatges citats, seria un error subestimar la influència que en la vida de Joan de Borja tingueren altres persones, com ara tots els qui, amagats rere el nom de criats, desenvoluparen funcions polítiques i administratives en els diferents senyories que conformaven el ducat de Gandia.

legalitat documental. Inclús, Joan Garcia recorrerà a ells per invertir en censals del General o de la ciutat de València els guanys que acumulava.

El notari, a més dels ingressos del seu treball, percebia anualment 75 lliures de salari del duc de Gandia, com a procurador de la casa ducal. També mantenia una estreta relació amb els notaris dels Borja a Gandia, Pero Pérez de Culla i el seu fill Francesc Pérez de Culla. Així mateix, percebia anualment un salari de 10 o 15 lliures per assessorar les autoritats de Gandia i per representar els interessos vilatans.³³

Joan Garcia representava també els interessos de Jeroni de Cabanyelles i de la seua muller Elionor de Borja, i vetlava com a procurador pels del notari Miquel Olesa, qui aleshores es trobava a la cort del rei Ferran, encarregant-se de percebre les pensions de les inversions en censals que aquell havia fet.

En 1514, Joan Garcia ja havia consolidat la seua posició social arrecerat a la tot-poderosa família Borja i també als Cabanyelles. Potser, la dedicació a aquests clients preferencials –i els protocols així ho confirmen– no li impedí descuidar el treball que li aportaven els altres, si bé tal vegada ja tenia l'opció de seleccionar-los. En tot cas, la proximitat que mantenia amb famílies tan poderoses permet incloure'l entre els notaris que, segons Cruselles, disposant d'una clientela superior, segura i adinerada –la qual cosa els facilitava la gestió de transaccions de gran volum econòmic i, per tant, d'un nivell de guanys elevat– assolien també altres avantatges.

Però aquests no eren els únics avantatges, ni tan sols els més importants. El salari, tot i ser elevat, era només una part de la remuneració professional que es posava al servei d'uns clients tan particulars. A partir del tracte quotidià entre el poderós i el notari-tècnic es creaven vincles més forts, cimentats sobre la base de la necessitat mútua. Una bona gestió dels assumptes dels poderosos requeria els coneixements del notari. Aquest, a la vegada, necessitava del suport que poguera derivar-se de la posició privilegiada d'aquell. Més enllà del salari, es creava una relació servei-recompensa que conservava tot el sabor del món feudal. D'una banda, el servei del notari transcendia la mera actuació professional i influïa sobre qualsevol menester, gran o petit, que se li exigia explícitament o implícitament. En contrapartida, el poderós estenia cap al servidor el potencial benèfic derivat del lloc que ocupava en la comunitat.³⁴

En 1514, entre els nombrosos documents de Joan Garcia es troben alguns ben curiosos. Així, el dijous 29 d'abril, el mercader Rafael Muncada vengué al duc Joan de Borja, actuant el notari en el seu nom, una serva o captiva de nom Calefa i de 30 anys d'edat, per 48 lliures i 6 sous. Tràfic i comerç d'esclaus o de captius que era sovint habitual en aquesta època. Uns dies després, el divendres 19 de maig, Joan Porta, prevere, mestre en sagrada Teologia i beneficiat de la seu de València, vengué també a Joan de

³³ Arxiu Municipal de Gandia, Manual de Consells, B-17, anys 1520-1523 (pòlisses dels jurats).

³⁴ CRUSELLES GÓMEZ, 1998: 174.

Borja una casa a la parròquia de Sant Martí, al carrer de la Verge Maria de Gràcia, que restava sota domini directe “elemosine vulgo dicte de-n Conesa ad censum de 5 sous”, per 120 lliures.³⁵

El dimecres 26 de juliol, el comptador del duc de Gandia, Pere Coscolla, fiscalitzava els comptes de Burgarini i Marretti de l'administració dels béns de Joan de Borja. Hi havia una discrepància entre ambdues parts de 199 lliures i 16 sous, ja que mentre els uns presentaven una liquidació de 10.733 lliures i 3 sous, l'altre ho feia de 10.933 lliures i 3 sous. Finalment, els administradors del duc i el comptador aconseguiren descobrir en els diferents llibres l'origen de la discrepància comptable, una anotació que no s'havia dut a terme, i Joan de Borja acceptava com a correcta la gestió que els administradors feien dels seus diners.³⁶

Uns dies abans, el 23 de juliol, el duc de Gandia nomenava el reverend Alfonso de Villaruel, ardiaca de Triacastell i abat de Valladolid, que en aquells moments residia a Gandia, procurador seu a la foia i baronia de Llombai i al lloc de Torís. Com a testimonis figuraren Francesc d'Artés i Josué Sentfeliu, doctors en ambdós drets i col·laboradors o assessors de Joan de Borja.

Però l'assumpte de més complexitat que escometé el notari aquest any fou el de la percepció, no ja dels diners que el rei Ferran devia al duc de Gandia de la meitat del pagament de la compra dels territoris italians, sinó els interessos que suposava l'endarreriment continu d'aquest pagament. Tot sembla indicar que Ferran el Catòlic no es trobava en condicions econòmiques de liquidar el total del deute i amb el pagament d'interessos tractava de donar satisfacció a les contínues reclamacions que li aplegaven des de Gandia.

El dimarts 26 de setembre de 1514, Joan Garcia redactava un document pel qual el duc Joan de Borja nomenava el mercader de Medina del Campo, Galvani Bou, perquè cobrara part de la quantitat que li havia estat estipulada d'interessos. En el mateix document s'inclouïa una carta remesa per Lluís Sánchez, tresorer general del rei, a Joan Negrete en què es recollia la forma com s'havien de fer els pagaments i les raons que els justificaven. Si s'analitza amb detall, pot veure's com la carta del tresorer reial porta data del mes d'abril i el pagament s'havia de realitzar a la fira d'octubre de Medina del Campo.

Virtuoso señor Joan Negrete, vezino de Madrid, de qualesquiere maravedís que por mí havéis de recibir y cobrar en la feria de octubre de Medina del Campo

³⁵ La compra d'aquesta casa per Joan de Borja resulta enigmàtica. Per una banda, pot entendre's com una necessitat de disposar d'una residència a València mentre finalitzaven les obres del Palau Borja, però també, i sols és una hipòtesi, com cercar-li un lloc de residència a la seua amant, Caterina Díez de Castellví.

³⁶ Al llarg dels anys, i així ho demostren els protocols de Joan Garcia, durant el mes juliol, es reunien a Gandia els representants de Burgarini i Marretti, i fins tot acudien ells mateixos, per rendir comptes al duc de l'administració dels seus diners. La reunió, que comptava amb la presència del duc i dels seus comptadors personals, que també aportaven els seus llibres de comptes, finalitzava sempre amb la intervenció del notari, que s'encarregava d'evar a escriptura pública la rendició de comptes.

primero venidera de thesoreros de la Cruzada, dad y pagad al ille. Señor don Joan de Borja, duque de Gandía, quatrocientos y noventa quatro mil trezientos y setenta y cinco maravedís, que ha de haver a cumplimiento de quinientos mil maravedís que montaron mil y trezientos y treinta y tres ducados y un tercio de oro restantes de una cautela del rey nuestro señor dats. a onze dias del presente mes de abril de tres mil y trezientos y treynta y tres ducados y un tercio de oro que su alteza ha mandado pagarle por el interesse de un anyo y ocho meses que cumplirán de veynte y ocho deste dicho presente mes de abril, por razón de quarenta mil ducados que su señoría ha de haver de resta del precio de ciertos stados que tenía en el reyno de Nápoles, de los quales dichos tres mil trezientos y treynta y tres ducados y un tercio su señoría me ha otorgado época en poder de Francisco Pérez de Culla, notario, a diez y ocho del dicho y presente mes de abril. La qual con la dicha cautela quedan en poder de Luis Salvador mi criado, y para en cuenta de los dichos tres mil trezientos treynta y tres ducados y un terzio este día de la fecha deste libramiento por una mi carta he prometido pagar a Babtista Bugarini e companyía de Valencia por el dicho señor duque dos mil ducados, y más, y más he pagado por su señoría a fray Martín Dulate, navarro, que mandó darle en limosna quinze ducados, por manera que restan los dichos quatrocientos y noventa y quatro mil trezientos setenta y cinco maravedís los quales dad y pagad en la dicha feria de octubre en dinero contado al dicho senyor duque (o a quien su poder hoviere y tomad su carta de pago) o de quien el dicho su poder hoviere. Con la qual y con esta vos recibiré en cuenta las dichas quatrocientas y noventa y quatro mil trezientos y setenta cinco maravedía. Fecho en Madrid a XX de abril quinientos y quatorze años. Luis Sánchiz thesorero.³⁷

La solució aparentment fàcil que sembla detraure's de la lectura del document no es refermava en la realitat, ja que el duc hagué de recórrer de nou a Joan Garcia perquè redactàs, l'1 d'octubre, un poder seu a Pere Coscolla a fi que tractàs amb el tresorer reial el cobrament de 1.000 ducats, la meitat dels 2.000 ducats que, segons aquell, havia promés pagar a Bugarini, ja que tan sols li n'havia pagat la meitat. I, pel que es constatarà posteriorment, no sembla que el duc pogués percebre fàcilment la quantitat promesa.

Les necessitats financeres del duc Joan de Borja s'agreuaren potser la tardor de l'any 1514, però en realitat s'arrossegaven des de l'inici de l'any. A més del que s'acaba de referir, que demostra que el rei Ferran, amb la decisió de fer efectiu en aquests moments el pagament d'interessos, volgué acudir en socors del seu familiar, el duc havia hagut de recórrer al préstec privat per fer front a les necessitats financeres. Així, l'1 de desembre, en dos documents del notari Joan Garcia, es recollia com el 22 de gener el duc havia demanat que li prestaren diners, 500 ducats al comte de Cocentina i 250 lliures a Lluís Jofre, senyor de Pardines, amb la promesa de tornar-los-els en un termi-

³⁷ ARV, Protocols, sign. 4537: dimecres, 26 de setembre de 1514.

ni de sis mesos, el qual no havia pogut complir. En ambdós documents, el notari fou qui rebé els diners prestats, actuant com a procurador de Joan de Borja. Tot sembla indicar que darrere d'aquests préstecs s'amagava un problema de deute censal.

Conozco yo don Joan de Borja, duque de Gandía, dever a vos, egregio senyor don Rodrigo de Corella, quinientos ducados de oro, los quales graciosament me havéys emprestado y aquellos de mi voluntad havéys dado a Joan García, mi procurador. Y prometo bolvéroslos de hoy en seys meses. Y porque es assí verdad, hos hago el presente conoscimiento, firmado de mi mano a veynte y dos de enero de mil y quinientos quatorze años. El duque de Gandía.

Conozco yo don Joan de Borja, duque de Gandía, dever a vos noble don Luys Jofre, senyor de Pardines, dozientas y cinquanta libras, las quales graciosamente me havéys prestado y aquellas de mi voluntad havéys dado a Joan García, mi procurador. Las quales hos prometo bolver de hoy en seys meses. Y porque es ansí verdad, hos hago el presente conocimiento, firmado de mi mano a veynte y dos de enero de mil y quinientos y quatorze anyos. El duque de Gandía.³⁸

Sense res a veure amb aquesta situació, o potser sí, curiosament, el duc de Gandia manà redactar a Joan Garcia dos documents. En el primer, amb data de 13 d'octubre, Joan de Borja, recordant els serveis de govern que en la seua infantesa li prestà Andreu de Santacreu, el perdonava ara de les errades comeses durant la seua administració, la qual sembla que li havia provocat problemes greus.³⁹ En el segon cas, tres dies després, revocava sense infàmia el seu procurador, el cavaller Jaume Gisquerol, i nomenava per substituir-lo els mercaders de la ciutat de Saragossa Juan i Miguel Torrero, els quals havien d'encarregar-se del cobrament de les pensions de les quals li responia la Generalitat del regne d'Aragó.

En la febril activitat que visqué l'oficina del notari Joan Garcia el dia 1 de desembre hi hagué temps també per a redactar una concòrdia que posava fi als continus conflictes que Galceran de Castellví, senyor de la baronia de Carlet i del lloc de Benimodo, i el duc Joan de Borja lliuraven sobre terres i vassalls. Concòrdia que potser era premo-

³⁸ No hem trobat cap raó clara que pugui explicar les necessitats financeres del duc Joan de Borja durant aquesta època; fins i tot, la rendició de comptes d'aquest any que li feren Burgarini i Marreti no sembla evidenciar que els pagaments superaren els ingressos del duc. No obstant això, aquest recurs al préstec privat prova que el duc necessitava disposar de liquiditat per a fer front a diversos pagaments peremptoris.

³⁹ El perdó del duc a Andreu de Santacreu per les errades comeses durant la seua administració no impediren que el mateix Andreu i un altre membre de la seua família, Lluís Joan de Santacreu, figuraren com a benefactors d'un llegat en el testament que Joan de Borja redacta l'any 1517 (PONS FUSTER, 2008a: 61).

nitòria davant les dificultats de tot tipus que anava a patir Joan de Borja en els tres anys següents i que l'acostarien tanmateix a la família Castellví.⁴⁰

No es disposa, malauradament, del protocol de Joan Garcia corresponent a l'any 1515, la qual cosa, a més d'impedir seguir l'evolució clientelar i documental del notari, no permet clarificar quin pogué ser el paper que aquest jugà en l'estrany i greu episodi com a conseqüència del qual el duc Joan de Borja fou privat de la senyoria dels seus estats i de la percepció de les rendes censals i obligat a estranyar-se del regne.

En un altre lloc⁴¹ hem explicat que la causa de tots aquests problemes viscuts pel duc de Gandia s'originà pels amors adúlter que mantenia amb Caterina Díez de Castellví, el parentiu de la qual amb els Castellví de Carlet, o amb els Díez d'Andilla, o amb les dues famílies, som ara ja en condicions d'aclarir, ja que Caterina era filla de Pere Díez, germà del senyor d'Andilla, Manuel Díez, i d'Isabel de Castellví. S'havia casat amb el senyor de Xeraco, Joan Jeroni Almúnia i Català de Valeriola, el mes d'octubre de 1509 i l'any 1514 aquest reconeixia que no vivia amb Caterina, de qui finalment acabaria divorciant-se, ja que l'any 1529 Joan Jeroni tornà a casar-se, ara amb Isabel de Pròixita i Milà, filla dels comtes d'Almenara.⁴²

Els problemes per a Joan de Borja no derivaren exclusivament de la relació amb la seua amant, sinó del fet que aquesta restara prenyada i que açò fos conegut públicament a València, la qual cosa provocà un greu escàndol que colpejà directament l'honorabilitat de la duquessa de Gandia Joana d'Aragó i, indirectament, la de son pare i el seu avi, l'arquebisbe de Saragossa i de València Alonso d'Aragó i la del rei Ferran el Catòlic, respectivament.

Pensem que no hi hagué cap altre motiu més que aquest per a justificar les dues provisions dictades pel lloctinent general del regne, el governador Lluís de Cabanyelles, els dies 17 d'abril i 24 de maig de l'any 1515. Per la primera, "foren preses a mans de la règia cort totes les rendes de les terres, viles e lochs de l'il·lustre duch de Gandia e que fos exegit sacrament e homenatge de tots los officials de totes les dites viles e lochs que, a pena de la fidelitat, los fos manat que de totes les rendes, fruyts e emoluments de les dites terres viles e lochs siguen, *suis singuli referendo*, responguesen éntregament a la magestat del senyor rey o la persona que per sa magestat seria dedicada e elegida. La qual provisió, ab veu de pública crida, fonch publicada e preconizada en la plaça de la vila de Gandia e ab ceda affixa a la posada del dit il·lustre duch. La dita apprehensió fonch intimada al dit il·lustre duch". En la segona provisió, "fonch proveït e declarat que totes les terres, stats, viles, lochs, e castells e baronies, censals, jurisdicció, rendes e emoluments de aquells e aquelles del dit il·lustre duch de Gandia fossen anotats e an-

⁴⁰ La signatura d'aquesta concòrdia posava fi als continus enfrontaments entre els vassalls de Carlet i Benimodo i els de la baronia de Llombai. El perquè es signà en aquests moments pot relacionar-se amb les relacions que el duc mantenia amb Caterina Díez de Castellví, lligada familiarment a la família Castellví.

⁴¹ Tots els problemes patits pel duc Joan de Borja en aquest conflicte, així com la sumària narració que ara es fa dels fets ocorreguts, s'han analitzat amb més detall dins PONS FUSTER, 2008a: 41 i 53. També ídem, 2008b.

⁴² TORRES I NAVARRETE, 2010.

notades, appresos e appreses, a mans e poder de la règia cort liurats e liurades sens empaig ni embarch algú a mossén Joan Ényego, uxer de sa real magestat, responguen dels dits fruits, rendes e emoluments e que aquelles regís, tingués e administràs, manant a tots e sengles alcayts, batles, alamins e altres qualsevols oficials que dites rendes e emoluments e censos no responguen al dit il·lustre duch ans tot ho tinguen per la dita prefata real magestat e o per lo dit mossén Ényego en nom e veu de aquella. E que prestassen e fossen tenguts prestar los homenatges a senyor deguts prestar acostumats al dit mossén Ényego, exemint-los dels homenatges que tenien prestats al dit il·lustre duch”. I per refermar que la causa d’aquest duríssim càstig imposat a Joan de Borja tingué l’origen en els amors adúlter amb Caterina Díez, sols cal recolzar-se en el fet que fou manat amb veu de pública crida a tots els oficials i vassalls del duc de Gandia “que no aculguessen al dit il·lustre duch ni a dona Catherina Díez en lurs cases”.

Tota la documentació necessària per a dur a terme el que disposaven les dues provisions dictades pel lloctinent general del regne, creiem que no fou elaborada per l’oficina de Joan Garcia, sinó per la del notari Jaume Pellicer, però, segurament, aquell no romangué de braços plegats davant el càstig imposat a qui era el seu client preferencial, el seu representat –que potser també ja s’havia convertit en amic–, i analitzà les possibles fórmules que calia arbitrar per a traure’l de l’embolic en què s’havia endinsat. No obstant això, fou el mateix duc de Gandia qui marxà a la cort per suplicar el perdó del rei Ferran, perdó que es signà a Plasència el 28 de desembre de 1515 i que el mateix duc de Gandia portà a València, després de passar per Saragossa, on el seu sogre l’arquebisbe l’obligà, el 3 de gener de 1516, a ampliar les capitulacions matrimonials signades l’any 1509, incloent ara determinats béns que fins eixos moments havien sigut privatus seus. Finalment, Joan de Borja tornà a València i, ara sí, el fidel notari Joan Garcia s’encarregà de presentar davant de la cort del lloctinent general del regne la corresponent súplica demanant-li que executara el perdó reial i que alçara el bandejament dictat contra el duc de Gandia perquè aquest pogués recuperar els béns i els drets dels quals havia sigut privat, “restituint les dites coses en lo punt en què eren ans que los dits actes e enantaments fossen seguits e que totes les dites coses sien preconizades axí en la vila de Gandia com en los altres lochs, viles, e castells del dit il·lustre duch ab veu de pública crida”.

El 19 de gener de l’any 1516, el lloctinent general del regne publicà una crida, “ab humil suplicació d’en Joan Garcia, notari, procurador del dit il·lustre duch de Gandia”, per la qual s’alçava el bandejament dictat contra el duc i s’obligava a restituir-li tots els drets dels quals anteriorment fruïa.

Joan Garcia no esperà gaire temps per a posar en marxa el complex mecanisme legal i sobretot burocràtic que calia dur a terme per restituir al duc de Gandia tots els drets dels quals havia estat privat. Per executar-ho, el 23 de gener, el duc nomenà procurador seu Jaume Balaguer perquè, “ad nomine nostro et pro nobis predictas novas possessiones predictae ville et ducati nostri Gandie et omnium aliarum villarum, baroniarum, locorum et terrarum [...] recuperandum, recipiendum et acceptandum”. I,

d'aquesta manera, el 24 de gener, començant per Gandia, el procurador i els criats del duc, acompanyats del notari i d'alguns escrivans de l'oficina notarial, marxaren per cadascun dels territoris pertanyents a la senyoria de Joan de Borja, convocant els respectius consells vilatans per llegir-los el farragós procés i obligant-los després a prestar de nou jurament de fidelitat i homenatge al duc de Gandia.

Aquest any 1516, a més d'altres documents que es redactaren a la notaria, el protocol de Joan Garcia es tancà amb prou més de mil folis. Fou, per tant, un excel·lent any de treball.

L'any 1516 significà també per a Joan de Borja un acostament a la família Castellví de Carlet, no sabem si motivat per la concòrdia que havia signat amb el cap de família, Gaspar de Castellví, a finals de l'any 1514 i que tractava de posar fi als continus litigis que ambdós mantenien per causa dels territoris de Carlet i Llombai, bé per la singular relació que uní el duc amb la seua amant Caterina Díez de Castellví, o bé per l'actitud favorable que adoptaren els membres d'aquesta família en la difícil situació patida per Joan de Borja. Però és ben cert que ell acudí aquest any diverses vegades a l'oficina del notari Joan Garcia i en quasi totes signaren com a testimonis en els documents diversos membres de la família Castellví que, sens dubte, l'acompanyaven. Així ocorregué en els mesos de juny i setembre, on pot apreciar-se que entre els testimonis dels documents figuren Galceran, Gracià, Gaspar i Amber de Castellví.

L'acostament de Joan de Borja als Castellví i, curiosament, l'allunyament dels Cabanyelles és referendat documentalment pel fet que el duc de Gandia revocà Jeroni de Cabanyelles com a procurador seu. I ho féu el mes de juliol i ho tornà a confirmar el mes de setembre, nomenant per a substituir-lo Alfonso Gallego, "nostrum reposterium de argento sive de plata". Però Cabanyelles potser no es donava per al·ludit, i el 23 de setembre Joan de Borja hagué de nomenar el cavaller Alfonso de Santàngel perquè intimara la revocació de Jeroni de Cabanyelles com a procurador seu. Aquesta suposada pèrdua de confiança entre el duc de Gandia i Jeroni de Cabanyelles pogué ser motivada per l'actuació del lloctinent general del regne Lluís de Cabanyelles, germà de Jeroni, en tot allò que s'ha referit del bandejament del duc i de la pèrdua de la senyoria dels estats ducals, però, en canvi, no afectà la relació que el duc de Gandia i Jeroni de Cabanyelles mantenien amb el notari Joan Garcia, ja que aquest prosseguí representant els interessos d'ambdós.⁴³

Altres assumptes significatius que Joan Garcia hagué de documentar feien referència al censal de 9.000 sous que la duquessa Maria Enríquez carregà sobre els veïns de la Pobla Franca de Rugat, la pensió del qual percebien els canonges de la col·legiata de Gandia; el reconeixement d'un deute de 125 lliures a Martí Martínez de Marzilla, sotsarrendador, dut a terme per l'arrendador de la "prepositura sedis Valentie vulgariter dicte de Albal", Josué de Sentfeliu, "utriusque iuris doctor", el 31 d'octubre; el compliment d'un pagament de 90.000 sous compromés per Bernat Vidal pel matrimoni de la seua filla, Maria Vidal i de Pertusa, amb Francesc Joan de Pertusa, fill de Jaume Per-

⁴³ ARV, Protocols, sign. 4537.

tusa, que pertocà de fer efectiu a Honorat Benet Vidal en censals; l'escriptura de Clara de la Torre, viuda del cavaller de la milícia de Sant Jaume de l'Espasa Joan de la Torre, per la qual feia donació al fill, Joan de la Torre, d'un molí fariner i arrosser, amb dues moles per a moldre, tingut sobre directa senyoria del monestir de Sant Jeroni de Cotalba i situat al camí d'Alboraia, al territori de Benimaclet, així com de terres a Alboraia i Benimaclet, donació efectuada pel matrimoni del fill amb Beatriu Martínez de Marzilla, filla de Joan Martínez de Marzilla i de Joana Vives; etc.⁴⁴

Joan Garcia també hagué de lliurar una escriptura, la qual es reiteraria un any darrere un altre, per la qual el duc Joan de Borja reclamava el pagament de la meitat de la quantitat ajornada de la venda dels estats italians. I encara, quasi al finalitzar l'any, recollir documentalment el nomenament de Josué de Sentfeliu i de Pere Navarro, doctors en ambdós drets, com a àrbitres per a solucionar els litigis que mantenien el duc Joan de Borja i Àngela Tolsà de Ripoll i de Moncada, viuda del noble Gastó de Moncada i senyora de la baronia de Palma i Ador i dels llocs de Beniarjó i Pardines.⁴⁵

En el pla més personal, si bé la possible vinculació familiar amb el notari Joan Garcia no resta clara, cal mencionar l'arrendament que Jeroni Castelló féu al noble Jeroni d'Aguilar, per un preu de 25 lliures, d'una casa situada a la parròquia de la Santa Creu, al carrer vulgarment dit de la Carnisseria de Roterós, és a dir, el mateix carrer en què vivia el notari, el qual convé recordar que va casar la seua filla amb Jaume d'Aguilar, parent potser d'aquest Jeroni. També cal mencionar l'anotació feta pel notari d'haver percebut les 75 lliures que li pagava el duc de Gandia de salari pel seu treball de procurador i els pagaments efectuats als juristes: a Josué de Sentfeliu, 20 lliures; a Francesc Esteve, 10 lliures; i a Ausiàs del Bosch, 10 lliures; pagaments tots que duia a terme Battista Burgarini en nom del duc de Gandia.

Concloïa el fatigós però fructífer any 1516, i Joan Garcia encara havia d'elaborar altres documents per al seu millor client. Un d'aquests documents resulta estrany pel seu contingut, ja que fa referència, si la lectura és correcta, a la possible existència d'un fons monetari pel qual el duc de Gandia havia obtingut la mercé del rei Ferran el Catòlic de 1.000 ducats d'or o 1.050 lliures, aplicats a la receptoria de la Inquisició, que podia fer servir en el cas que un cristià vassall seu es casara amb una conversa. Diu així el document:

Joannes de Borja dux Gandie. Scientes enim et considerantes superioribus diebus per seressimum et indebilis memorie dominum Ferdinandum regem et dominum nostram donacionem gratiam seu mercedem nobis factam fuisse de mille ducatis auri valentibus milles quinquaginta libris monete regalium Valentiae quas per magnificum receptorem peccuniarum et bonorum pro criminis heresis et apostasie in ciuitate et regno Valentiae prefate regie curie et eius fisco regio confiscatorum et confiscandorum de et ex illis bonis que in dicta nostra villa et ducatu Gan-

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*: 4 d'octubre i 18 de novembre de 1516.

die pro dicto crimine prefate regie magestati confiscata et applicata fuerunt seu imposterum confiscabuntur et applicabuntur sua magestas nobis dari elargiri ac tradi voluit iussit atque precepit ad opus donandi et de illis seu illarum parte mercedem et gratiam faciendi illi vel illis vicinis et habitatoribus dicte nostre ville Gandie christianis naturalibus qui uxores conversas sive de genere noviter ad fidem catholicam conversorum duxerint et e contra illi vel illis mulieribus et domicellabus naturalibus christianis que se in matrimonio collocaverint cum viris sive maritis conversis seu de dicto genere conversorum in dicto nostro ducatu et villa Gandie. Et quia vos dilectus noster Alfonsus Gallego reposterius de plata sive argento domus nostre uxorem duxistis de dicto genere conversorum videlicet Ysabellem Goçalbo filiam Joannis Goçalbo et Ysabellis coniugum vassallorum nostrorum et habitatorum dicte nostre ville Gandie. Eadere de predicta mercede nobis ut predicatur facta usque ad quantitatem [*en blanc*] librarum dicte monete vobis gratiam mercedem seu donacionem fecimus cum instrumento publico per discretum Franciscum Perez de Culla notarium publicum dicte nostre ville Gandie recepto sub die [*en blanc*] anni millesimi quingentesimi [*en blanc*] prout in dicto instrumento continetur Et quoniam voluimus atque decrevimus vos tanquam benemeritum ex maiori quantitate de predicta nostra mercede premiare et remunerare et propter ex certa sciencia etc. Cum hoc publico instrumento etc. quantitati predictae vestre donacionis addendo et augendo damus sive donamus ac titulo pure proprie perfecte et irrevocabilis donacionis que dicitur inter vivos concedimus etc. vobis Alfonso Gallego reposterio nostro predicto presenti et acceptanti et vestris omnia iura et actiones etc. nobis causis et rationibus antedictis pertinentes et pertinencia etc. adversus seu contra prefatum magnificum receptorem predictorum bonorum confiscatorum et confiscandorum ad exactionem quinquaginta librarum dicte monete de et ex iam dictis mille quinquaginta libris quas dictus magnificus receptor nobis dare et solvere tenetur causis et rationibus ante dictis et iuxta formam gratie seu mercedis predictae nobis facte [...].⁴⁶

S'iniciava l'any 1517 i el treball de Joan Garcia anava a prosseguir amb la mateixa intensitat de l'any anterior. A principi de gener, el dia 7, anotava en el protocol la venda d'una casa que Galceran de Castellví, senyor de Carlet, i la seua muller Magdalena de Vich i de Castellví feren al flassader Jaume Pérez per 100 lliures. La casa es trobava a la parròquia de Sant Andreu, sota el domini directe de Ramon Serra, qui, per tant, donà el preceptiu permís.⁴⁷

Uns dies després, el notari actuava com a procurador del duc de Gandia per a resoldre algunes qüestions referides als llocs de Riola i Fortaleny i, a finals de febrer, marxà a Gandia, on l'1 de març anotà el testament del cavaller Jaume Balaguer, estret

⁴⁶ *Ibidem*: 11 de desembre 1516.

⁴⁷ ARV, Protocols, sign. 4539 (1517). Aquest Ramon Serra, com després s'aclarirà, era familiar del notari Joan Garcia.

col·laborador del duc. El mateix Joan de Borja fou nomenat marmessor juntament amb el prevere i beneficiat de la col·legiata de Gandia Jaume Guitart, confessor del finat. D'aquest testament, escrit al mateix palau ducal, cal ressenyar el següent paràgraf:

E per quant yo de present e molt temps ha que stich en la casa e servey del molt il·lustre senyor don Joan de Borja, duch de Gandia, senyor meu, e axí mateix só stat en servey dels il·lustres duch e duquessa, pare e mare de sa senyoria, als quals yo haja molt bé servit e com yo en vida mia haja rebut de sa il·lustre senyoria moltes honres y mercés e tostemps sa senyoria me haja mostrat molta voluntat, per ço, ara caríssimament supplique a sa senyoria tinga recort de la mya ànima la qual a sa senyoria molt recomane. E axí mateix lo supplique tinga per molt cares e recomanades les damunt dites Elena e Beatriu, nebodes y hereues mies, e en amor filles, com aquelles resten e sien òrfenes, segons de paraula a sa senyoria yo he supplicat e sa il·lustre senyoria per fer-me mercé m'o ha offert.⁴⁸

Com a testimonis d'aquest testament signaren dos criats del duc, Joan Felip Boncompte i Bartomeu Cabrera, que s'ocupaven del assumptes econòmics de la casa ducal, i el mercader Joan Cuquala.

Possiblement, Joan Garcia romangué a Gandia durant tot el mes de març, ja que el dia 7 recollia el nomenament efectuat per Joan de Borja a Battista Burgarini com a procurador seu, donant-li poder bastant per a negociar un censal amb Lluís Jofre, senyor de Pardines. A més, el dia 27 març, el notari anotava l'inventari dels béns de Jaume Balaguer que feren els marmessors al palau ducal de Gandia.

El dilluns 7 d'abril, Garcia ja havia tornat a València, i entre els documents que recull el seu protocol, cal citar el del dia 21 d'abril, en el qual el lloctinent de general tresorer de la reina Joana i del rei Carles, Alfonso Sánchez, reconeixia el deute pendent que la Corona mantenia amb el duc de Gandia per la venda que féu sa mare Maria Enríquez al rei Ferran del ducat de Sessa i dels altres territoris italians. Document que, com s'ha vist, es reiterava un any darrere un altre, sense que s'albirara de moment una solució definitiva al pagament del deute.

A hores d'ara, després d'almenys quinze anys d'experiència i de molt de treball, resta clar que el notari no treballava a soles i que en la seua oficina cooperaven diversos aprenents i oficials. Açò es pot corroborar en els continus canvis de lletra que apareixen en els protocols, en el fet que molts documents només recullen de mà del notari el nom o noms dels clients i la data, i també que en molts documents apareguen com a testimonis els mateixos noms, segurament, el dels col·laboradors o treballadors del notari.⁴⁹

⁴⁸ *Ibidem*. Joan Balaguer havia sigut estret col·laborador de la duquessa Maria Enríquez i l'any 1516 fou nomenat procurador pel duc de Gandia per a tornar a prendre possessió dels seus estats una vegada que el rei Ferran hagués alçat el segrest dels estats del duc.

⁴⁹ Els canvis de lletra no sols poden apreciar-se en els diferents protocols, sinó que també són evidents en un mateix protocol, la qual cosa prova la participació de diferents escriptors.

A vegades, com succeí el 16 de juliol de l'any 1517, el treball a l'oficina era frenètic i calia redactar diverses escriptures. Aquest dia en concret, se'n signaren cinc de gran complexitat, totes referides a assumptes del duc de Gandia, però amb una peculiaritat: totes s'elaboraren a Gandia, la qual cosa fa pensar que es traslladaren allí no sols el notari, sinó també alguns dels seus escrivans. En la primera, Joan de Borja revisà els comptes anuals de la casa ducal que li presentaren Batista Burgarini i el seu soci Crescenci Maretti, i el duc els acceptà, restant-los deutor d'una important quantitat; segurament per a fer-li front, hagué de carregar un censal de 30.000 sous i una pensió anual de 1.666 sous i 8 diners que li vengué son oncle Joan de Borja, duc de Nepi i de Camerino.

Més complexitat revestí una altra escriptura del mateix dia, per la qual Joan de Borja reconeixia deure una important quantitat de diners (tal vegada eren els 500 ducats referits anteriorment) al comte de Cocentaina Joan Roís de Corella. En el mateix document s'entravessaven com a protagonistes la universitat d'Elda, Gaspar Rull, criat del duc i casat amb Carmesina Corella, i el lloctinent de tresorer general Alfonso Sánchez.

Encara el mateix dia 16 de juliol, Joan de Borja, amb l'assessorament del notari i, possiblement, dels banquers Burgarini i Marretti i dels seus comptadors, duia a terme una reordenació del deute censal i del que era creditor per a poder afrontar la crítica situació econòmica que patia. Situació que derivava del bandejament dels seus estats que havia patit l'any 1515 i que sols pogué començar a revertir l'any següent. En aquest sentit convé recordar que, a més del bandejament i del segrest dels estats, Joan de Borja tampoc no podia rebre les rendes censals que li pertanyien i hagué de presentar fermances avalant que respectaria el bandejament que se li havia imposat. En eixos moments tan greus, el duc de Gandia hagué de recórrer a diverses fórmules per a aconseguir diners, com fer que els seus vassalls li'ls obsequiaren graciosament, si bé ells se'ls carregaven amb censals, i demanar-los-els als seus amics Burgarini i Marretti. Però qui més l'ajudà en aquests moments fou el seu oncle Joan de Borja, duc de Nepi i Camerino, que li prestà 15.000 sous el 27 de novembre de 1515, 16.000 sous el 25 de gener de 1516 i 30.000 sous ara, el 16 de juliol de 1517, a més d'acceptar el traspàs d'un censal el capital del qual sumava 48.425 sous i 9 diners. Aquest darrer censal s'arrossegava des del temps de la duquessa Maria Enríquez i s'havia carregat sobre els llocs del Real.

Més tard, el duc Joan de Borja nomenà procurador seu Roderic de Borja, senyor del castell i la baronia de Castellnou i de la vall de Vilallonga, amb la finalitat que aconseguira negociar un acord que posara fi als continus litigis que mantenia amb Àngela Tolsà de Ripoll i de Moncada, senyora de Palma i Ador, Pardines i de Beniarjó. Curiosament, signaren com a testimonis del document dos amics de Joan Garcia i estrets col·laboradors del duc de Gandia, els també notaris Lluís Erau i Francesc Pérez de Culla.

El 20 juliol, Joan Garcia ja havia tornat a València. Aquest dia, Dídac de Castellví i la seua muller Úrsola Agost arrendaven al llaurador Miquel Salvador unes terres situades a la partida de Rascanya, les quals romanien sota domini directe del monestir de Sant Jeroni de Cotalba. Tot seguit, el procurador del monestir acceptava l'arrendament.

Els dies 9 i 27 d'agost, Joan Garcia redactarà nous documents per a Joan de Borja. El dia 9, el nomenament com a procurador del criat del duc Alonso de la Serna perquè anàs a la cort per demanar el pagament de 2.000 ducats, possiblement els interessos dels 40.000 ducats que encara se li devien de la venda dels estats italians. El 27 es recollia el contracte pel qual Joan de Borja venia a Bernat Lluís Macip la melassa del sucre dels trapigs del ducat. El contracte es signava per quatre anys (1518-1521), a raó de 20 diners el cànter de melassa, i Macip avançava al duc la quantitat de 3.150 sous.

No conclouria l'any 1517 sense que Joan Garcia hagués de treballar en la redacció de dos complexos i importants documents per a Joan de Borja. Ambdós es signaren el mateix dia 8 d'octubre. En el primer, el duc de Gandia reconeixia el seu fill bord Joan Cristòfol, fruit dels amors que mantingué amb Caterina Díez de Castellví, i li assignava una renda anual de 10.000 sous, que havia de ser administrada pel noble Gaspar Aguilar. Per fer efectiva la renda assignada, el duc assenyalava tot un seguit de censals, alguns dels quals romanien en el seu poder després d'haver estat en mans de diversos propietaris, i la propietat dels quals li pertanyia de forma privativa i, per tant, podia disposar lliurement d'ells ja que restaven al marge del *mayorazgo* que havia establert al signar les capitulacions matrimonials amb la duquessa Joana d'Aragó. El segon document, relacionat amb l'anterior, recollia el testament de Joan de Borja, en el qual, a més dels diversos i importants llegats que feia, obligava el seu hereu, Francesc de Borja, a complir les clàusules referides al seu germanastre Joan Cristòfol. Però, el que ara interessa ressenyar és que en el testament hi havia un apartat dirigit al mateix notari o, per ser més precisos, a Elionor Serra, "muller del amat criat e procurador nostre, en Joan Garcia, notari rebedor del present testament, per los bons e agradables serveys los quals de aquella havem rebut en moltes e diverses vegades que som venguts a posar en casa de aquella e ab molta amor nos ha acceptat e servit en dita casa, e per la bona amor e voluntat que a aquella e al dit en Joan Garcia, nostre procurador, tenim". Després d'açò, creiem que no cal remarcar més l'estreta relació que hi havia entre el duc Joan de Borja i la família Garcia-Serra, la qual traspassava l'àmbit del que era una relació professional.⁵⁰

Finalitzava l'any 1517 i encara calia anotar els pagaments dels salaris als servidors del duc de Gandia. Així, el 24 de desembre, Burgarini i Marreti pagaren 75 lliures a Joan Garcia, 400 sous a Josué de Sentfeliu i d'altres 400 sous a Francesc Artes, 200 sous a Francesc Esteve i 30 lliures al mateix Marreti pels comptes de la casa ducal de Gandia.

⁵⁰ L'assignació dels 10.000 sous censals de renda i el testament de Joan de Borja s'han analitzat amb més detalls dins PONS FUSTER, 2008a.

1518-1519

Els anys 1518 i 1519 evidencien la contradicció vital viscuda pel notari Joan Garcia.⁵¹ Mentre que l'any 1518 fou d'una absoluta i, fins i tot, avorrida normalitat, l'any 1519, a partir del mes de juliol, amb l'inici de l'epidèmia de pesta a València i tot seguit de la convulsió social provocada per la revolta agermanada, es pot considerar el principi d'una època plena de problemes que s'arrossegaran més enllà de la data final de la revolta l'any 1522. Tanmateix, l'any 1518 no començà mal per a Joan Garcia, ja que fou elegit majoral de la insigne art de la notaria pels joves, la qual cosa suposava un reconeixement social per part dels seus companys d'ofici i també una nova feina administrativa, ja que com a majoral hagué d'assumir tasques d'organització del col·legi de notaris, de seguiment econòmic de la comptabilitat i d'assessorament d'altres notaris per problemes relacionats amb l'exercici de la professió.⁵²

Quasi tot el protocol de Joan Garcia de l'any 1518, al voltant d'un 90% dels documents que s'hi recullen, són anotacions de pagaments de pensions de censals dutes a terme pel duc de Gandia Joan de Borja a través dels seus representants, Battista Burgarini i Crescenci Marreti, a diversos creditors. Hi ha també algunes anotacions en les quals els mateixos representants del duc s'encarreguen de percebre les pensions de diversos deutors de la casa ducal. Finalment, s'hi troben documents en els quals es recullen compravendes de terres i de cases fetes per diversos llauradors, terres i cases ubicades quasi totes a València o als llocs pròxims, i sotmeses moltes d'elles al domini directe del convent de Sant Jeroni de Cotalba, per la qual cosa necessitaven la preceptiva autorització del síndic o procurador del monestir.⁵³

El primer document redactat aquest any encara porta data del 31 de desembre de 1517 i té per protagonista Joan Llorenç Salanya, que després fou rector vitalici de la Universitat de València des de 1525 fins a 1558. Així, Jaume Matamoros, beneficiat de l'església de Santa Caterina de València, procurador substituït de Joan Salanya, pare i procurador de Joan Llorenç Salanya, "in sacra theologia professoribus eius filii beneficiat in sede Valentiae de beneficio vulgo dicto de la Spina", rebé del duc Joan de Borja 14 sous que se li devien dels anys 1516 i 1517, a raó de 7 sous a l'any.⁵⁴

L'anàlisi en profunditat del protocol notarial de l'any 1518 ha permés recollir un total de cent documents de pagaments de pensions a diversos creditors de Joan de Borja per un import total de 43.820 sous i 9 1/3 de diners. Entre els nombrosos creditors, quasi una quarta part de les pensions les pagaren Burgarini i Marreti, dels diners del

⁵¹ ARV, Protocols, sign. 4540 (1518) i 4541 (1519).

⁵² CRUSELLES GÓMEZ, 1998: 102-103.

⁵³ Al llarg d'aquests anys estudiats, el procurador o síndic del convent de Sant Jeroni de Cotalba fou fra Baltasar Monsoriu, la qual cosa no impedí que a vegades actuara com a procurador del monestir el prevere Ramon Serra.

⁵⁴ Joan Llorens Salanya, més conegut com Joan de Celaya o Celaia, es trobava en aquests moments a París, on arribaria a ser un dels teòlegs nominalistes més cèlebres. Tornà a València l'any 1525, i les autoritats valencianes li oferiren el càrrec de rector vitalici de l'Estudi General.

duc de Gandia, al notari Joan Garcia com a procurador de Joan de Borja, duc de Nepi i de Camerino i oncle del tercer duc Joan de Borja. En concret, en aquest any se li pagaren pensions, algunes d'elles de l'any 1517, per un valor de 9.712 sous i 6 diners. Aquestes pensions suposaven un capital de 128.755 sous i 9 diners que l'oncle havia prestat al nebot mitjançant diversos carregaments de censals. Capital prestat a un interès mitjà del 6,22%, ja que anualment suposava unes pensions 8.013 sous i 10 diners, que el duc de Gandia pagava, quasi sempre de forma endarrerida, en dues pagues, bé fóra els mesos de maig i novembre o els de gener i juliol. Deute censal que el duc Joan de Borja mantenia amb son oncle encara l'any 1538, ja que així ho reflectia en el darrer testament que hi va redactar.⁵⁵

Juntament amb les despeses de les pensions dels censals dels quals responia el duc de Gandia, aquest també era creditor d'altres pensions de les quals li responien vassalls seus o altres personatges. Així, a través del seu procurador Crescenci Marreti, el duc va percebre aquest any un total de 22.936 sous i 5 diners i òbol dels següents deutors: 4.593 sous i 3 diners del seu sogre Alonso d'Aragó, arquebisbe de Saragossa i València; 625 sous del vicecanceller de la Corona d'Aragó Antonio Agustín; 6.518 sous i 2 diners més òbol de les autoritats de Xàbia a través del prevere Joan Caldes i del peiter Joan Guasch; 8.300 sous de les autoritats del Real per mans d'Homaymat Fraquinet, col·lector de l'alfarda; i la resta, és a dir, 2.900 sous, dels vassalls de Corbera mitjançant els peiters Bartomeu Pineda i Joan Arnau.⁵⁶

Si ho mirem bé, la situació econòmica del duc de Gandia, almenys la que es deriva de les anotacions del notari Joan Garcia i de la comptabilitat dels banquers Burgarini i Marreti, mostra uns pagaments de 43.820 sous i 9 diners i 1/3 de diners i uns cobraments de 22.936 sous i 5 diners més òbol, per tant, un saldo negatiu només pel que fa a pensions de 22.884 sous i 4 diners. Aquestes quantitats reflecteixen sols una part de la comptabilitat de la casa ducal de Gandia, ja que un any per altre, els ingressos i les despeses que comptabilitzaven Burgarini i Marreti sumaven entre 220.000 sous i quasi 280.000 sous, és a dir, 11.000 o 14.000 lliures l'any, ja que s'hi incloïa també el valor de la venda del sucre del ducat i el funcionament dels diversos trapigs del duc. No obstant açò, convé recordar que el capital que suposaven els 43.820 sous de pensions d'aquest any 1518, i no creiem que estigueren reflectides totes les pensions a les quals el duc de Gandia havia de fer front, ascendia a l'exorbitant quantitat de 579.862 sous, dels quals, una bona part, procedien de la compra del Real, que Maria Enríquez havia fet als Cardona l'any 1502. Compra que donarà lloc a un complex i llarg litigi que encara no s'havia resolt l'any 1555, però que obligava el duc de Gandia a fer-se càrrec del deute censal dels Cardona.⁵⁷

⁵⁵ En aquest darrer testament, el duc recomanava el seu hereu que fes front al pagament de les pensions d'aquests censals (MHSI *Borgia*, 1894-2009: I, 7-127).

⁵⁶ ARV, Protocols, sign. 4540: escriptures dels dies 6 de maig, 16 de juny, 23 de juny, 25 d'agost, 4 de novembre, 17 de novembre, 9 de desembre i 11 de desembre de l'any 1518.

⁵⁷ Sobre el litigi de la venda del Real als Borja, vegeu PASTOR ZAPATA, 1983-1984.

Així mateix, cal assenyalar que entre els creditors censalistes de Joan de Borja figuraven el notari Joan Garcia i altres personatges relacionats amb ell, com Josué de Sentfeliu, doctor en ambdós drets, i Ramon Serra, beneficiat de l'església parroquial de Sant Andreu de València. Tots ells, i també altres, percebien quantitats diverses com a cessionaris o propietaris mitjançant violaris d'una part del rèdit censal que altres beneficiaris percebien de la casa ducal de Gandia. Així passava amb el notari Joan Garcia, que aquest any va percebre 400 sous de pensió (200 sous el 25 de juny i 200 sous més el 7 de desembre) d'un censal de 1.333 sous i 4 diners de pensió anual del qual eren propietaris Joan Domingo i la seua muller Elisabet.

El prevere Ramon Serra mereix una menció especial. L'any 1518 era beneficiat de l'església de Sant Andreu de València i a vegades actuava com a procurador del convent de Sant Jeroni de Cotalba; fins i tot, el seu nom apareixerà com a testimoni en diversos documents redactats pel notari Joan Garcia. En aquest any 1518 també figurarà com a cessionari, en uns casos des de 1513 i en altres des de 1514, d'una part del rèdit censal de 1.909 sous i 1 diner que pertanyia a Onofre de Cardona i del qual responia el duc de Gandia, i com a tal cessionari va percebre 405 sous el 9 de febrer de 1518 (150, 105 i 150 sous) i 405 sous més el 7 de desembre del mateix any. Però, a més d'açò, allò que cal ressenyar sobretot és la relació familiar que el lligava amb Joan Garcia, de qui, quasi amb tota seguretat, era cunyat, ja que era germà d'Elionor Serra, muller del notari. Almenys així sembla desprendre's d'un document redactat per Joan Garcia el 10 de març de l'any 1518, en el qual figura al final una anotació del 26 d'octubre de l'any 1536 on apareixen Ramon Serra, que ara era beneficiat de la seu de València, i Elionor Serra i de Garcia com a hereus universals de la viuda Beatriu Coll i de Satorre. El document de l'any 1518 fou redactat per Joan Garcia a instàncies de Salvador Serra, agricultor i veí de Patraix, i de la seua muller Elisabet, el parentiu dels quals amb Ramon i Elionor Serra no podem confirmar. No obstant això, sembla clara la vinculació familiar que mantenien Ramon Serra i Joan Garcia, vinculació que possiblement féu que Ramon fos informat pel seu cunyat respecte de la forma d'invertir millor els seus estalvis. Possiblement, la relació familiar també fou la causa que Ramon Serra actuara com a procurador del monestir de Sant Jeroni de Cotalba, ja que Joan Garcia era el notari quasi oficial del monestir. Finalment, no convé oblidar l'estreta relació que el notari i la seua família mantenien amb l'arquebisbat de València, ja que ell mateix havia sigut batle de Villar i després ho seria el seu cunyat Joan Palomar, la qual cosa pot explicar el fet que Ramon Serra acabàs gaudint d'un benefici eclesiàstic a la seu valenciana.

Els protocols de Joan Garcia recullen sempre alguna escriptura que es redactà i signà a Villar, lloc d'on el notari era natural. Possiblement, la relació familiar o d'amistat que hi mantenien amb alguns veïns explica que el cridaren a València o que aprofitaren alguna estada del notari al poble per a recórrer als seus serveis professionals. Així va passar el dijous 19 de març, data en què s'escripturà una venda de terres i una casa que féu Jaume Moreno, com a tutor i curador de Joana, a Caterina, viuda de Pere Gavarda. El preu de la venda s'estipulà en 3.727 sous i 6 diners i posteriorment, en un altre do-

cument, es fixà la forma de pagament. No obstant açò, el que interessa destacar no és tant la compravenda que es dugué a terme, sinó el fet que l'escriptura originària de les terres i la casa que ara es venien fos redactada l'any 1508 per Lluís Garcia, qui aleshores era notari de Villar, la qual cosa fa pensar o que la presència del cognom Garcia a Villar era d'allò més comuna, o que hi podia haver alguna relació familiar entre Joan i Lluís Garcia. Relació familiar que, d'haver existit, no hi ha manera de documentar.

Finalment, per concloure l'anàlisi de l'any 1518, cal referir el document que el duc Joan de Borja va signar el 29 de març pel qual es feia càrrec del deute censal dels vassalls de la baronia i foia de Llombai i d'un censal que els vassalls de Turís responien quan ell encara no havia complit la majoria d'edat. Ara, per a més seguretat, referendava i assumia el que s'havia fet i es relacionaven els censals.

- 1) 562 sous i 6 diners censals a pagar els mesos de juny i desembre. Censal originalment carregat a Joana Àngela, muller de l'honorable Joan Sentpere, apotecari, amb pacte de gràcia, per un preu de 9.000 sous, el 8 de juny de 1514.
- 2) 1.125 sous censals a pagar els mesos de juny i desembre. Censal originalment carregat a Manuel de Vilanova, cavaller, que es podia redimir amb pacte de gràcia per 18.000 sous, el 8 de juny de 1514.
- 3) 187 sous i 6 diners censals a pagar el mes de juny. Censal originalment carregat al notari Lluís Ballester, que es podia redimir amb pacte de gràcia, per un preu de 3.000 sous, el 8 de juny de 1514.
- 4) 880 sous censals a pagar els mesos de febrer i d'agost. Censal originalment carregat a la noble Elionor de Castellví i de Castella, viuda, muller del noble Ramon de Castella, senyor del lloc de Picassent, que es podia redimir amb pacte de gràcia per un preu de 15.000 sous, el 22 d'agost de 1514.
- 5) 1.000 sous censals a pagar els mesos de febrer i d'agost. Censal originalment carregat al discret Joan Senenart, notari, que es podia redimir amb pacte de gràcia per un preu de 17.000 sous, el 22 d'agost de 1514.
- 6) 253 sous i 11 diners censals a pagar en una única paga el mes d'agost. Censal carregat a Joan de Borja, oncle del duc de Gandia, que es podia redimir amb pacte de gràcia, per un preu de 4.340 sous, el 26 d'agost de 1514.

En el carregament de tots aquests censals intervingué el notari Joan Garcia, i tots els censals citats es mantenien encara sense redimir l'any 1538, quan el duc Joan de Borja va redactar el seu darrer testament.⁵⁸

L'any 1519 començava amb les mateixes característiques de l'any anterior, i el notari anotava els pagaments de les pensions de censals de les quals responia la casa ducal de Gandia. Això no li impedí redactar altres documents, com el del 30 de gener, pel qual sor Maria Gabriela (duquessa Maria Enríquez), abadessa del monestir de Santa Clara de Gandia, reconeixia haver rebut del seu fill Joan de Borja, a través de Burgarini

⁵⁸ El darrer testament de Joan de Borja, del 28 de febrer de 1538, dins MHSI *Borgia*, 1904-2009: I, 7-127.

i Marreti, 500 sous, els quals llegà al monestir Castellana del Castillo, àlies Buitrago i ara sor Isabel de santa Clara, en el seu testament quan decidí professar com a monja a Gandia. També resulta curiós el document del dia 6 de febrer. Ara, Joan de Borja, per la molta devoció que tenia a la verge del Pilar i a l'Hospital general de la ciutat de Saragossa, decidí concedir-los les rendes que Salvador de la Veyría li devia de l'arrendament de la devesa de Frulla, al lloc de Torralba, aldea de la vila d'Almudéver al regne d'Aragó. Finalment, també com a curiositat d'aquest any, cal assenyalar la compra que féu el duc Joan de Borja, a través del notari Joan Garcia, a Castellana Joan Besanda d'una serva negra, de nom Caterina, nascuda a Espanya i d'edat de 15 anys, per 55 lliures. Però, no obstant aquestes curiositats, els documents més importants que hagué de redactar Joan Garcia en la primera part de l'any 1519 foren els referits als pagaments que, per fi, el rei Carles I havia decidit fer efectius al duc de Gandia dels diners que encara se li devien de la venda que féu al rei Ferran el Catòlic dels seus estats italians el 20 d'agost de 1506.

Ferran el Catòlic comprà al duc de Gandia el ducat de Sessa, el principat de Thiano, els comtats de Carinola i de Montefosculi, la baronia de Flumine i altres terres i béns situats en "lo realme" de Nàpols per preu d'"huytanta dos milia ducats d'or". En el moment de la compra, el rei pagà al duc, a través de sa mare Maria Enríquez, qui fou la responsable de la venda, 40.000 ducats, i s'obligà a pagar-li la resta (42.000 ducats) abans del termini d'un any després que el rei prengué possessió d'aquests estats. Però, com el mateix rei Ferran reconeixia l'any 1512, feia "més de hu, dos y tres anys que la possessió dels dits terres, e béns venuts per sa maiestat és stada presa y encara de aquells dits terres sa maiestat ha feta mercé a diverses persones" i, tanmateix, el rei no havia complit el pacte de pagament establert. Per això, davant les reiterades reclamacions de la casa ducal de Gandia, finalment, el rei Ferran i el procurador del duc signaren a Logronyo, el 28 d'agost de 1512, unes capitulacions sobre la forma com havia de fer-se efectiu el pagament de la quantitat deguda. Aquestes capitulacions no foren complides pel rei i el duc prosseguí reclamant la quantitat que se li devia. Finalment, en un document signat a Saragossa el 4 d'agost de 1518, Carles I decidí que se li pagara la quantitat que es devia al duc de Gandia tal como s'establí en les capitulacions que s'havien signat l'any 1512 a Logronyo.

Les capitulacions recullen minuciosament la forma com s'havia de dur a terme el pagament. Sumàriament, malgrat la complexitat que suposa endinsar-se en la qüestió dels censals, el rei venia al duc 42.000 sous censals dels que tenia sobre el General, "los quals són tenguts y obligats a la ciutat de València", per un preu de 40.000 ducats. El duc els havia de comprar a 20.000 per mil (5%), malgrat que s'havien carregat a 15.000 per mil (6,6%). I la venda, la feia per "luir i quitar" altres tants censals que la ciutat de València s'havia carregat pel rei i per disminuir així les pensions dels citats censals, que passarien del 6,6% al 5% d'interés. Però, per fer aquests quitaments, el rei consignava al duc de Gandia 30.000 ducats sobre les cises del regne d'Aragó, restant encarregat Alfonso Sánchez, lloctinent de general tesorero, de fer les diligències escaients per a cobrar aquesta quantitat. Per la seua banda, el duc Joan de Borja havia d'utilitzar els

30.000 ducats per “luir i quitar” censals de la ciutat de València. Una vegada feta la venda dels dits censals al duc, aquest havia de signar-li àpoca “al peu de la dita venda de tots los dits quaranta mília ducats per lo preu dels dits quaranta-dos mília sous censals del General, confessant haver rebuts aquells en esta forma, ço és, que de voluntat de sa maiestat los dits trenta mília ducats són stats liurats a la ciutat de València en solució y quitament dels damunt dits censals, e los restants deu mília ducats lo dit il·lustre duch lo se reté vers si en paga, solució, compensa e acompliment dels dits quaranta mília ducats que sa maiestat li és tenguda a pagar per la resta del preu dels dits stats”. A més d’altres qüestions referides a les fermances, amortitzacions anticipades dels censals, etc., el rei havia de pagar les prorrates degudes.

Les assignacions de censals al duc s’iniciaren el 12 de febrer i prosseguiren l’1 i el 9 d’abril i l’11 i el 27 de maig. Cada vegada, el notari recollia en el protocol tot el document sencer, emplenant més de 25 folis. Ara, per tal de presentar abreujadament allò que els documents reflecteixen, s’ha elaborat una taula en què figura la data, l’assignació del capital censal, el cens o pensió corresponent, la redempció per pacte de gràcia, la retenció dels 10.000 ducats referida abans i les prorrates percebudes pel duc. I malgrat que en les quantitats sumades pot haver alguna xicoteta diferència, sobretot en les sumes finals, pensem que la taula pot ser il·lustrativa respecte a la forma com s’havia arbitrat fer els pagaments.

DATA	CAPITAL CENSAL	PENSIÓ O CENS	R. PACTE GRÀCIA	RETENCIÓ 10.000 DUC.	PRORRATA
12-2-1519	180.200 s.	9.010 s.	133.150 s.	47.050 s.	150 s. 2 d.
12-2-1519	100.806 s. 8 d.	5.040 s. 4 d.	75.605 s.	25.201 s.	854 s.1/3d.
1-4-1519	70.166 s. 8 d.	3.508 s. 4 d.	52.625 s.	17.541 s. 8 d.	
9-4-1519	70.000 s	3.500 s.	52.500 s.	17.500 s.	1.040 s. 3 d.
11-5-1519	66.666 s 8 d.	3.333 s. 4 d.	50.000 s.	16.666 s. 8 d.	720 s. 2 d.
11-5-1519	66.666 s 8 d.	3.333 s. 4 d.	50.000 s.	16.666 s. 8 d.	740 s. 8 d.
27-5-1519	63.933 s. 4 d.	3.196 s. 8 d.	47.950 s. 6 d.	15.982 s.10 d.	728 s. 1 d.
27-5-1519	48.888 s. 4 d.	2.444 s. 5 d.	36.666 s. 8 d.	12.221 s. 8 d.	1.099 s. 9 d.
TOTALS	667.328 s. 4 d.	33.366 s. 2 d.	498.497 s. 2 d.	168.831 s. 6 d.	5.333 s. 3 1/3 d.

Si no hem interpretat malament la solució pactada, al duc se li havien d’assignar censals per valor de 840.000 sous (40.000 ducats) i amb un cens anual de 42.000 sous. Per tant, encara restava a fer alguna assignació de censals, ja que només s’havien

assignat censals per valor de 667.328 sous i 4 diners amb un cens anual de 33.366 sous i 2 diners. Per altra banda, sobre la consignació dels 30.000 ducats que calia traure de les cises d'Aragó (sobre el donatiu de les corts aragoneses al rei), al llarg de l'any 1519 només es dugué a terme un pagament de 10.537 lliures i 15 sous (210.755 sous), ja que segons un document de Joan Garcia, amb data del 25 de febrer, el duc Joan de Borja reconeixia haver rebut d'Alfonso Sánchiz l'esmentada quantitat. Quantitat que no s'ha de perdre de vista, perquè posteriorment serà una de les que el duc reclamarà a la Corona per la seua contribució a les despeses de la guerra de la Germania.⁵⁹

Joan Garcia, a més dels treballs excepcionals referits, hagué d'ocupar-se d'altres més enllà dels reiterats pagaments de les pensions de censals. En aquest sentit, convé ressenyar dos documents del 18 de febrer pels quals el duc féu el quitament de dos censals, el primer per un capital de 8.000 sous (533 sous i 4 diners censals anuals) del qual responia a Alfonso Ferrándiz de Madrid i el segon per 7.500 sous (500 sous censals anuals) a Joan Baptista Aymar. Així mateix, el 8 d'abril, Eiximén Pérez de Fachs, com a procurador del duc Joan de Borja, vengué a Battista Burgarini 1.800 sous censals dels quals la ciutat de València li responia. Aquests 1.800 sous podien quitar-se per un preu de 27.000 sous, i sembla que fou la forma de pagament que el duc féu a Burgarini per liquidar alguna quantitat que li devia. Posteriorment, l'oficina del notari encara hagué de redactar altres documents complexos, com ara els signats el 9 de maig entre el ja esmentat Eiximén Pérez de Fachs, procurador general del duc Joan de Borja, i els habitants de la baronia de Corbera, en els quals aquests reconeixien deure al duc des de l'època de sa mare Maria Enríquez 6.003 lliures i 6 diners, i per a fer front a aquest deute decidiren carregar-se un censal per aquesta quantitat i 6.003 sous censals anuals, i s'estipulà la forma de pagament.

Si ho mirem bé, només en la primera part de l'any 1519, l'oficina del notari Joan Garcia havia treballat de valent per tal d'atendre els nombrosos documents que s'havien de redactar, majoritàriament referits a l'administració de la casa ducal de Gandia. Tanmateix, a partir de la segona meitat del mes de juliol, l'oficina notarial i el treball del mateix Garcia es varen veure greument afectats per l'inici d'una epidèmia de pesta que es desencadenà a la ciutat de València i, tot seguit, per la convulsió social que sacsejà la ciutat i que es va estendre per tot el regne amb el clam de la Germania.⁶⁰ Un i altre episodi no apareixen reflectits en els documents notarians, però la seua repercussió pot seguir-se fixant-se en els diferents llocs on Joan Garcia es traslladà.

Encara el 6 de juliol el notari, com quasi tots els anys, marxà a Gandia per a documentar notarialment la rendició de comptes que es dugué a terme al palau ducal entre el comptador del duc, Felip Boncompte, i el procurador general del ducat, Eiximén Pérez de Fachs, per una part, i Battista Burgarini i Crescenci Marreti, per l'altra. En aquest cas, el resultat final evidenciava que el duc mantenia un saldo deutor amb Bur-

⁵⁹ PONS FUSTER, 2008a: 215.

⁶⁰ La bibliografia sobre la Germania és molt àmplia i obviem repetir-la; el que interessa ressenyar ara és la data del 5 de juliol, en la qual s'inicià la epidèmia de pesta a la ciutat de València.

garini de 1.256 lliures 10 sous i 10 diners. L'11 de juliol, Joan Garcia es trobava a València, on va redactar una escriptura per als llauradors de Rascanya. Però el 26 de juliol, quan la pesta era una amenaça per a la ciutat de València, el notari havia marxat a sa casa de Villar, on va romandre fins a finals del mes de setembre. En aquest període de temps, el seu treball es va ressentir molt, ja que només redactà alguna escriptura per als veïns del poble i poders a procuradors que li demanaren alguns llauradors de les rodalies i veïns de València que es trobaven també refugiats a Villar. Entre els personatges que romangueren amb el notari cal citar Baltasar Granulles, el seu cunyat Ramon Serra, els mercaders Joan Baptista Aymar, Miquel Joan Aymar i Joan Besaldú, Jeroni Soriano, doctor en ambdós drets, etc.⁶¹

Durant el mes d'octubre, el notari es traslladà a Gandia i també a Oliva i la Vallidigna. Entre els documents escassos d'aquest mes, cal ressenyar els que redactà per al comte d'Oliva, Serafi de Centelles, el 17 d'octubre i, sobretot, el testament de Josué de Sentfeliu, redactat a Oliva el dijous 13 d'octubre.

Josué de Sentfeliu, doctor en lleis, el qual ha sigut citat diverses vegades en els protocols de Joan Garcia, residia a Oliva "a causa de la peste que per nostres peccats nostre señor Déu ha donat en la dita ciutat de València". Era un personatge important que havia treballat diverses vegades per al duc de Gandia i, possiblement, també per al comte d'Oliva. La seua família estava molt relacionada amb el lloc d'Albal, l'arrendament del qual havien assolit de l'arquebisbat de València. Fruïa de diverses cases a València i també d'una important renda censal, de la part més important de la qual li responia Pero Maça de Linaça i els seus vassalls de Moixent. Casat amb Isabel Bataller, el matrimoni no tenia fills. Quasi tota l'herència la repartia entre els nebots, Baltasar i Maria Anna, fills del seu germà Jeroni de Sentfeliu, que ja havia mort. Disposava de nombrosos esclaus i esclaves, els quals volia que foren alliberats després de la seua mort. Però, més que per la importància del personatge, ara el que interessa ressenyar és l'anotació que al final del testament féu Joan Garcia: "E yo notari davall scrit conech molt bé al dit magnífich testador y ell a mi com siam compares", que demostra el grau d'amistat o, fins i tot, d'algun tipus de parentiu que podia haver-hi entre ambdós.

A finals d'octubre, el 22, Joan Garcia es trobava a València, però només va romandre a la ciutat uns pocs dies, ja que el 30 d'octubre marxà de nou a Villar. I si bé algun dia de novembre encara tornà a València, ho féu per motius excepcionals i retornà sempre a Villar. El 23 de novembre és la data del darrer document del protocol, que es talla abruptament, ja que se n'ha perdut una part. A partir d'ara, la vida del notari estaria marcada, com també ho fou la dels seus clients i amics, sobretot la de Joan de Borja i la del banquer Battista Bugarini, per la revolta de la Germania. El jove notari de

⁶¹ El nom de Joan Baptista Aymar ha aparegut diverses vegades com a creditor del duc Joan de Borja. Aquest mercader valencià, que sembla estretament relacionat amb el notari Joan Garcia, ocupà, després de la fallida del mercader Baptista Bugarini, poc de temps després de finalitzada la Germania, el càrrec d'administrador de les rendes del duc que aquest havia exercit. La seua dedicació a la casa ducal de Gandia es podrà apreciar en la segona part d'aquest treball.

l'any 1502, passats dèssset anys des d'aleshores, havia assolit fama i prestigi social, però també una posició econòmica ben acomodada; tanmateix, encara li restava per viure altres experiències noves, entre elles les conseqüències de la Germania, l'accés a les magistratures municipals de la ciutat de València i l'amistat d'un nou senyor, el futur marquès de Llombai, Francesc de Borja, a qui hauria de servir amb més fidelitat –si podia ser encara– que no ho havia fet amb son pare el duc Joan de Borja. Però tot açò serà objecte d'estudi en una segona part.

BIBLIOGRAFIA

- AMORÓS, 1981: L. AMORÓS, *El monasterio de Santa Clara de Gandía y la familia de los Borja*, Gandia, 1981.
- COMPANY, 2006: Ximo COMPANY, *Paolo da San Leocadio i els inicis del Renaixement a Espanya*, Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2006.
- CRUSELLES GÓMEZ, 1998: José Mª CRUSELLES GÓMEZ, *Els notaris de la ciutat de València. Activitat professional i comportament social a la primera meitat del segle XV*, Barcelona: Fundació Noguera, 1998.
- FELIP ORTS, 2000: Amparo FELIP ORTS, “Corona i oligarquía en la ciudad de Valencia durante el reinado de Carlos V”, *Estudis*, 26 (2000), p. 59-94.
- GARCÍA CÁRCEL, 1973: Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las cortes del reinado de Carlos I*, València: Departamento de Historia Moderna de la Universidad de Valencia, 1973.
- GRAULLERA SANZ, 1989: Vicente GRAULLERA SANZ, “Los notarios de Valencia a principios de la Edad Moderna”, dins *Estudios en recuerdo de la profesora Sylvia Romeu Alfaro*, València: Universitat de València, 1989, p. 477-487.
- MHSI *Borgia*, 1894-2009: *Monumenta Historica Societatis Iesu. Sanctus Franciscus Borgia, quartus Gandiae dux et Societatis Iesu Praepositus Generalis tertius*, I-V, Madrid: A. Avrial; G. López del Horno, 1894-1911; VI-VII, ed. d'Enrique García Hernán, València: Generalitat Valenciana; Roma: Institutum Historicum Societatis Iesu, 2003-2009.
- PARDO MOLERO, 2001: Juan Francisco PARDO MOLERO, *La defensa del Imperio. Carlos V, Valencia y el Mediterráneo*, Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2001.
- PASTOR ZAPATA, 1983-1984: José Luis PASTOR ZAPATA, “Censales y propiedad feudal. El Real de Gandía: 1407-1550”, dins *Estudios dedicados al profesor D. Ángel Ferrari Núñez*, IV, Madrid: Universidad Complutense, 1983-1984, p. 737-766.
- PONS FUSTER, 2008a: Francesc PONS FUSTER, *La Germania a Gandia i el duc Joan de Borja*, Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2008.
- PONS FUSTER, 2008b: Francesc PONS FUSTER, “Las consecuencias políticas y familiares de los amores adulterinos del duque de Gandía Juan de Borja (1515-1517)”, dins

Estudios de Historia Moderna en homenaje a la profesora Emilia Salvador Esteban, I, València: Universitat de València, 2008, p. 475-490.

ROMEU ALFARO, 1985: Sylvia ROMEU ALFARO, *Les Corts Valencianes*, València: Edicions Tres i Quatre, 1985.

TORRES I NAVARRETE, 2010: Francesc TORRES I NAVARRETE, “El duc Francesc de Borja i la baronia de Xeraco”, dins *Festes Xeraco*, 2010, p. 1-12.